

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
VASA YRKESHÖGSKOLA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Ritva Peltonen & Jaana Tikkamäki

PIENI HETKI – SUURI MERKITYS

– aikuisen herkkyys ja aktiivisuus leikin aikana

Sosiaali- ja terveysala
2010

ALKUSANAT

Tämä opinnäytetyö on tehty Vaasan Ammattikorkeakoululle osana sosiaalialan koulutusohjelman opintoja. Opinnäytetyön teimme Vaasassa kesäkuu 2010 - lokakuu 2010 välisenä aikana. Opinnäytetyömme aiheena oli tutkia aikuisen sitoutuneisuutta lapsen päiväkodissa leikin aikana. Tutkimme erilaisia positioita eli roolimalleja, joita aikuinen omaksuu oman kasvatus- ja lapsinäkemyksensä perusteella ja joiden mukaan kasvattaja toimii ammattiroolissaan.

Leikeistä on tehty paljon tutkimuksia, mutta vähemmän on tutkittu sitä, mitä aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa tapahtuu, eli aikuisen herkkyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Tutkimuksellamme haluamme hankkia tietoa ja ideoita työhömmme toimiessamme lasten kanssa sekä kehittää ammattitaitoamme tulevassa sosionomin työssä. Tavoitteemme tutkimukselle on pyrkiä muuttamaan päiväkotikulttuuria lapsilähtöisemmäksi ja aktivoimaan aikuisen toimintaa työssä varhaiskasvattajana, samalla kehittäen päivähoitotyön tasoa.

Opinnäytetyön teko on ollut aikaa ja energiaa kuluttava prosessi, mutta erittäin antoisa. Se on vaatinut kärsivällisyyttä ja voimia. Haluamme kiittää työhömmme saamastamme avusta Ahti Nymania ja Merja Kamista Vaasan Ammattikorkeakoulusta.

Vaasassa_____

Ritva Peltonen

Jaana Tikkamäki

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Ritva Peltonen ja Jaana Tikkamäki
Opinnäytetyön nimi	Pieni hetki – suuri merkitys – aikuisen herkkyyden ja aktiivisuus leikin aikana
Vuosi	2010
Kieli	Suomi
Sivumäärä	90 + 4 liitettä
Ohjaaja	Ahti Nyman

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää niitä aikuisen omaksumia rooleja, jotka kuvaavat aikuisen ja lapsen keskinäistä vuorovaikutusta ja aikuisen sitoutuneisuutta lapsen leikin aikana.

Tutkimusaineisto kerättiin havainnoimalla kasvattajia kahdessa päiväkotiryhmässä, jossa lapset olivat 3-5-vuotiaita. Havainnoimme ja analysoimme erilaisia roolimalleja, joita aikuinen omaksuu oman kasvatus- ja lapsinäkemyksensä perusteella ja joiden mukaan kasvattaja toimii ammattiroolissaan. Aineisto kerättiin elosyyskuussa 2010, ja havainnoimme 10 eri leikkiätilannetta.

Tutkimustuloksemme johtopäätöksenä voimme todeta, että ne aikuiset, jotka olivat sensitiivisesti kiinnostuneita ja herkkiä lasten viesteille, kannattelivat leikkiä loppuun asti. Sitoutuneet aikuiset toteuttivat luontevasti myös leikin aktiivointia. Aktiivointi- ja sensitiivisyysroolit tukivat toisiaan.

Asiasanat	lapsilähtöisyys, vuorovaikutus, kiintymyssuhde, sensiivisyys, aktiivointi
-----------	--

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sosiaalialan koulutusohjelma

ABSTRACT

Authors	Ritva Peltonen and Jaana Tikkamäki
Title	Little Moments– Great Importance - Adult Sensitivity and Activity during Play
Year	2010
Language	Finnish
Pages	90 + 4 Appendices
Name of Supervisor	Ahti Nyman

The purpose of this bachelor's thesis was to find out which roles adults take during play and how these roles describe the interaction and communication between the child and the adult and how committed the adult is to the child

The data was collected by observing the educators in two kindergarten groups where the children were from 3 to 5 years of age. Different role models adopted by the adult were observed. The adults adopt these roles based on what their view on upbringing and on the child in general is. This view also affects their professional role. The material was collected by observing ten different play situations in August-September 2010.

As a conclusion it can be stated that those adults who were sensitively interested and responsive to the child's messages, were also with in the play and supported the play until the end. Committed adults also played along and activated the child naturally. The two different adult roles (the role of being sensitive and the activating role) supported each other.

Keywords	being child-oriented, interaction, attachment, sensitivity, activation
----------	--

SISÄLLYS

ALKUSANAT

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	8
2	VARHAISKASVATUS	9
	2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.....	9
	2.2 Varhaiskasvatuksen laatu ja määrittely	10
	2.3 Varhaiskasvatuksen laatu lapsen näkökulmasta	12
3	LAPSILÄHTÖINEN KASVATUS	13
4	LEIKKI	15
	4.1 Mitä leikki on	15
	4.2 Leikin merkitys ja teoria	16
	4.2.1 Fröbel ja romanttinen käsitys leikistä	17
	4.2.2 Piaget`n kognitiivinen leikkiteoria	17
	4.2.3 Vygotsky ja kulttuurihistoriallinen leikkiteoria	18
5	KOLMESTA VIITEEN VUOTIAAN LEIKIN KEHITYS	19
6	LEIKIN OHJAAMINEN JA TUKEMINEN.....	21
	6.1 Leikin aktiivinen ohjaaminen	21
	6.2 Leikin havainnointi	23
7	VUOROVAIKUTUS	24
	7.1 Kasvatuksellinen vuorovaikutus	24
	7.2 Vuorovaikutustyyli.....	26
8	HYVÄN VUOROVAIKUTUKSEN EDELLYTYKSET	27
	8.1 Kiintymyssuhde	27
	8.2 Itsetunto ja luottamus	28
	8.3 Persoonallisuus	29
9	KASVATTAJAN AMMATILLISUUS	30
	9.1 Ammatillisuus ja lapsen kohtaaminen	30
	9.2 Sitoutunut kasvattaja	31
	9.3 Sensitiivinen ja aktiivinen kasvattaja.....	32
10	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	34

11	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	35
11.1	Tutkimustehtävät.....	35
11.2	Tutkimusmenetelmän valinta.....	35
11.3	Aineistonkeruumenetelmä.....	36
11.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	39
12	AINEISTON ANALYSOINTI	41
12.1	Positiot eli roolit.....	42
12.2	Sitoutumisen määrittely tutkimuksessa.....	42
13	HEITTÄYTYJÄ.....	46
14	KIINNOSTUNEESTA TYLYKSI.....	49
15	NIMEÄJÄSTÄ ALISTAJAKSI.....	52
16	ALISTAJA.....	56
17	KANNATTELIJA	60
18	RIKASTUTTAJAT	63
19	ALISTAJASTA ROHKAISIJAKSI.....	67
20	HERKÄSTÄ VETÄYTYJÄKSI.....	70
21	VÄLINPITÄMÄTÖN	73
22	KIINNOSTUNEESTA HILLITSIJÄKSI.....	76
23	TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSET	79
24	POHDINTA	83
	LÄHTEET	
	LIITTEET	

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1. Heittäytyjän herkkyysroolit.....	48
KUVIO 2. Heittäytyjän aktivointiroolit.....	48
KUVIO 3. Tylyn herkkyysroolit	51
KUVIO 4. Tylyn aktivointiroolit.....	51
KUVIO 5. Nimeäjän herkkyysroolit.....	55
KUVIO 6. Nimeäjän aktivointiroolit.....	55
KUVIO 7. Alistajan herkkyysroolit.....	59
KUVIO 8. Alistajan aktivointiroolit	59
KUVIO 9. Kannattelijan herkkyysroolit	61
KUVIO 10. Kannattelijan aktivointiroolit	62
KUVIO 11. Rikastuttajan herkkyysroolit	65
KUVIO 12. Rikastuttajan aktivointiroolit.....	66
KUVIO 13. Rohkaisijan herkkyysroolit	69
KUVIO 14. Rohkaisijan aktivointiroolit.....	69
KUVIO 15. Vetäytyjän herkkyysroolit.....	72
KUVIO 16. Vetäytyjän aktivointiroolit	72
KUVIO 17. Välinpitämättömän herkkyysroolit	75
KUVIO 18. Välinpitämättömän aktivointiroolit	75
KUVIO 19. Hillitsijän herkkyysroolit	78
KUVIO 20. Hillitsijän aktivointiroolit.....	78
KUVIO 21. Herkkyysroolit aikuisen käytöksessä.....	81
KUVIO 22. Aktivointiroolit aikuisen käytöksessä.....	82

1. JOHDANTO

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa vallitsee kasvatuskulttuuri, jossa lapset leikkivät keskenään ilman aikuisen osallistumista leikkiin, aikuinen vahtii heitä taustalla. Lapsille järjestetään ohjattuja pedagogisia tuokioita, mutta vapaan leikin tilanteet jätetään ilman ohjausta. Leikille on vähän aikaa ja tilaa päiväkodissa, ehkä ajatellaan leikin olevan vain leikkiä, eikä ymmärretä leikin tarkoitusta ja motiivia. Tarkasteltaessa aikuisen roolia näissä tilanteissa oleellista on läsnäolon taito, herkkyys aktivoida lasta leikin maailmaan samalla huomioiden lapsen yksilölliset kiinnostuksen kohteet.

Leikin kehitys vaatii aikuisen osallistumista yhteiseen toimintaan lapsen kanssa. Aikuista tarvitaan tukemaan leikkiä, hänen pitäisi tuntea kehityksen vaiheet, jotta hän voisi ennakoida tulevaa ja olla viemässä lasta eteenpäin. Kehitysaskeleelta toiselle tapahtuvissa siirtymävaiheissa lapsi tarvitsee aikuisten tukea. Leikin kehityksen tuntemus on varhaiskasvatuksen ammattitaidon ydin. (Helenius 2004, 14.)

Onko päiväkodeissamme leikkijöillä leikkirauha, onko mahdollista sallia leikkiä leikki loppuun vaikka olisi aika lähteä ulos? Osaavatko aikuiset tukea leikkiä ja perehtyä omaehtoiseen leikkiin, sen havainnointiin ja kehittämiseen? Ja usein kun lapset löytävät itse tekemistä, aikuiset katsovat, että heidän tehtävänsä rajoittuu lasten silmällä pitämiseen. Aikuiset myös usein vetäytyvät lasten parista toisten aikuisten seuraan. Aikuisseuran houkutus muuttuu kuitenkin ”ammattilliseksi kiusaukseksi” silloin, kun se estää havainnoimisen ja jättää lapset vaille kaipaamaansa vuorovaikutusta aikuisten kanssa. (Kalliala 2009, 182.)

Päiväkoti ei ole muusta yhteiskunnasta irrallaan oleva saareke. Siten onkin tärkeää ymmärtää, miten muuttuvat käsitykset lapsesta, lapsuudesta ja kasvatuksesta yhdistyvät päiväkotikulttuuriin. On hyvä tunnistaa varhaiskasvatuksen puhetapoja ja niiden vaikutuksia siihen, millaiseen vuorovaikutukseen päiväkodin aikuiset pyrkivät lasten kanssa toimiessaan. Ihanteiden ja todellisuuden ero saattaa olla suuri, sillä aikuisen ja lapsen välinen hyvä vuorovaikutus on vaativa tehtävä, joka edellyttää aikuiselta täydellistä sitoutumista toimintaan. (Kalliala 2009, 45.)

2. VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten kasvatuksen, hoidon ja opetuksen vuorovaikutuksellista kokonaisuutta ennen oppivelvollisuuden alkamisesta. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma, ja tukema varhaiskasvatus on sekä suunnitelmallista että tavoitteellista toimintaa, johon tarvitaan sekä ammattitaitoista henkilöstöä että yhteistyöhaluisia vanhempia. Ensisijaisena varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia, huomioiden muun muassa lapsen ikä- ja kehitystaso. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2009, 11.)

Varhaiskasvatus kuuluu suomalaiseen sosiaalihoitoon, jonka toimintaa säätelevät monet lait, määräykset, asetukset, sopimukset ja ohjeet. Esimerkiksi Suomen perustuslaki ja laki lasten päivähoidosta takaavat asiakkaiden ja työntekijöiden oikeusturvan sekä laadukkaan varhaiskasvatustoiminnan. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen.2009, 88- 91.)

Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa joita ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. Näitä palveluja tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset palvelutuottajat ja seurakunnat. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2009, 11.)

Päivähoidon varhaiskasvatus muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja esiopetuksesta. Pienten lasten kohdalla perushoito korostuu ja esiopetuskin nivoutuu perushoitotilanteisiin. Lasten omatoimisuuden lisääntyessä opetuksellinen sisältö vahvistuu, leikki on kuitenkin varhaiskasvatustoiminnassa keskeisellä sijalla. (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 5.)

2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Valtion periaatepäätöksellä vahvistettiin (2002) varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes laati valtakunnallisen varhaiskasva-

tussuunnitelman (2003) yhdessä asiantuntijoiden kanssa, josta käytetään nimitystä *vasu*. Molemmat ovat pohjana kuntien tehdessä omia varhaiskasvatussuunnitelmiaan ja ohjaavat kaikkia toimintamuotoja yhteiskunnan järjestämässä ja valvomas-
sa varhaiskasvatuksessa. (Vaasan varhaiskasvatussuunnitelma 2005, 1,3.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuk-
sen yhdenvertaista toteutumista koko maassa, mutta myös ohjata sisällöllistä ke-
hittämistä ja luoda edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Tämä
lisää varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallistu-
mista ja moniammatillista yhteistyötä palvelujen kesken, joilla tuetaan lasta ja
perhettä ennen oppivelvollisuuden alkamista. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2009,
7.)

Päivähoidon toteuttamiseksi laaditaan yhdessä lapsen vanhempien kanssa palvelu-,
hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma. Säännösten mukaisesti kaikilla
päivähoidossa oleville lapsille on tehtävä henkilökohtainen palvelusuunnitelma.
(Järvinen ym. 2009, 91.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2009, 16–17) edellytetään kasvattajalta
päivähoidossa sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja
tarpeisiin. Kasvattajan tulee kannustaa lasta omatoimisuuteen niin, että lapsi ko-
kee iloa osaamisestaan mutta saa myös tarpeen mukaisen avun. Näin kasvattajat
mahdollistavat aikuisten ja lasten yhteisössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat
kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta.

2.2 Varhaiskasvatuksen laatu ja määrittely

Laadun kehittäminen on keskeistä varhaiskasvatuksen julkisella ja yksityisellä
sektorilla. Varhaiskasvatuksessa laatutyön ja siihen sisältyvän arvioinnin keskei-
simpänä tavoitteena on toiminnan kehittäminen ja laadukkaan toiminnan ylläpi-
ttäminen eli laadunhallinta. Laadunhallintaan ja arviointiin ryhtyminen edellyttää
näkemystä siitä, millainen on hyvä varhaiskasvatus. (Hujala ym.1999, 1.)

Varhaiskasvatukseen liittyvän tutkimuksen ja teorian avulla muodostuu käsitys siitä, minkälaista varhaiskasvatuksen tulisi olla, jotta lapsi kasvaisi ja kehittyisi sekä oppisi parhaalla mahdollisella tavalla. Näiden näkökulmien kautta rakentuvat varhaiskasvatuksen laatutavoitteet, ideaalikuva siitä mitä kohti toiminnan kehittämisellä pyritään. Toinen keskeinen näkökulma varhaiskasvatuksen laadun määrittelyssä on Suomessa muotoutunut päivähoitojärjestelmä, jota ohjaavat tietyt lait ja asetukset. Säästösten kautta rakentuvat vaatimukset ja ohjeet sille, minkälaisia velvoitteita yhteiskunta asettaa varhaiskasvatuksen laadulle. (Hujala ym. 1999, 56.)

Laatu saa subjektiivisen ja arvosidonnaisen luonteensa jokaisen yksilön omien näkökulmien kautta. Ihmisellä on omat näkemyksensä ja kriteerit hyvälle ja huonolle laadulle, joihin vaikuttaa hänen ideologiansa ja arvot sekä tarpeensa. Näkemykset vaihtelevat eri aikoina ja sen mukaan sitä arvioidaan. Esimerkiksi alueelliset seikat vaikuttavat kriteereihin, mikä kaupunkien päivähoitossa on tärkeää, voi päivähoiton asiakkaasta maaseudulla tuntua merkityksettömältä. Siksi päivähoiton laadun määrittelyyn osallistuvat kaikki, joita palvelu koskettaa. (Hujala ym. 1999, 57.)

Laatu sanaa käytetään arvioidessa varhaiskasvatuksen toimivuutta, kuinka se vastaa asettamiamme tavoitteita ja päämääriä. Yleisesti määritellään laatua arvioimalla tiettyjä prosesseja ja tapahtumia, kuten lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta tai rakenteellisia piirteitä, esimerkiksi aikuisten lukumäärää suhteessa lapsiin. Vaikka laatua on mahdollista lähestyä sekä analyyttisesti että evaluoivasti, voivat nämä lähestymistavat täydentää toisiaan. Määriteltäessä hyvä- tai huonolaatuista varhaiskasvatusta, on välttämätöntä ymmärtää, mistä eri tasoista varhaiskasvatuksen järjestelmä koostuu. (Julkunen 2004, 8.)

2.3 Varhaiskasvatuksen laatu lapsen näkökulmasta

Lasten omien laatukäsitysten ja arviointien sisältyminen päiväkodin toimintaan on itsessään jo laatutekijä. Julkunen (2004) kirjoittaa tutkimuksessaan, että lasten kuulemista voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta, jotka ovat sosiologinen ja pedagoginen näkökulma. Sosiologisessa näkökulmassa kysymys on lasten osallisuudesta itseään koskevissa asioissa. Päivähoito on tähän asti pitkälti määritelty aikuisten tarpeista käsin. Myös pedagogiikassa lapsi on alettu nähdä kasvatuksen kohteen sijaan subjektina, joka voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. Tämä on nähtävissä lapsilähtöisen pedagogiikan perusoletuksissa lapsesta aloitteellisena, itseohjautuvana, merkityksiä antavana ja yksilöllisiä valintoja tekevänä toimijana. (Julkunen 2004, 10,11.)

Lapsesta ja hänen toimintaympäristöstään lähtevä varhaiskasvatus tarkastelee lasta oman elämänsä rakentajana, oppijana ja toimijana sekä sitä, kuinka aikuiset reagoivat lapseen. Lapsi ei ole vain ympäristön vaikutuksen alainen, vaan hän on osa systeemiä, joka vaikuttaa olemassaolollaan sen toimintoihin. (Hujala ym.1999, 13.)

Uusi lapsitutkimus on tuonut näin selkeän lapsinäkökulman; lapselle merkittäviä tekijöitä päivähoidossa ovat toiset lapset ja lapsiryhmä. Lapset pyrkivät rakentamaan suhteitaan ja samaistumaan toisiin lapsiin, ei niinkään päivähoidon aikuisiin. Haasteenamme on päivähoidon laadun kehityksessä tukea lasten sosiaalisten suhteiden rakentumista lasten oman toimintakulttuurin pohjalta, arjen leikkien eli omien aktiviteettien ja kavereiden kanssa toimien. (Hujala ym. 1999, 14.)

3. LAPSILÄHTÖINEN KASVATUS

Varhaiskasvatuksessa päiväkotien kasvatustoimintaa kuvataan lapsilähtöiseksi, joka on käsitteenä korvannut aikaisemmin käytetyn lapsikeskeisyyden. Lapsilähtöinen toiminta on varhaiskasvatuksen perusta. Voidakseen toimia lapsilähtöisesti kasvattajalla tulee olla herkkyyttä kohdata lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa. (Järvinen ym. 2009, 35.)

Hytösen (2002) mukaan lapsikeskeinen kasvatusajattelun lähtökohtana on yksilöllisyyden kunnioittaminen ja yksilöiden välisen tasa-arvon ihanne. Jokainen lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on, eikä häntä soviteta standardimuottiin. Lapsen ainutkertaiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet ovat kasvattajalle tärkeitä ja samanarvoisia. Yhtenä osana lapsikeskeistä ajattelua on luoda ilmapiiri, jossa lapsilla olisi vaikutusmahdollisuus. (Hytönen 2002, 7-8.)

Puhuttaessa lapsilähtöisyydestä varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan yleensä lapsen aitoa kuulemistä ja lasten oman kulttuurin esille tuomista. Ajattelumalliin kuuluu keskeisesti myös vahva usko lapsen kykyihin omien oppimis- ja kasvuprosessiensa aktiivisena rakentajana tarkoittaen sitä, että lapsi oppii parhaiten tietoja ja taitoja, joista hän on itse kiinnostunut. Tämän vuoksi lapsen luontaisimpana oppimiskeinona pidetään leikkiä. (Kinos 2001, 33 -34.)

Lapsilähtöisessä toiminnassa ei sovi unohtaa aikuisen roolia, sillä aikuinen kantaa vastuun siitä, miten toimitaan. Lapsilähtöisyydellä tähdätään lapsen ja aikuisen yhteiseen päätöksentekoon eikä täysin aikuisuudesta luopumiseen. Lapsilähtöisyyden katsotaankin olevan Kinoksen (2001, 33 -34) mukaan lapsen intresseihin pohjautuvaa vuorovaikutusta ja toimintaa lapsen ja aikuisen välillä. Aikuinen käyttää valtaa suhteessa lapsiin, mutta valtaa voi käyttää lasten hyväksi tai heitä vastaan. Aikuisilta vaaditaan kykyä analysoida vallankäytön tilanteita, erottaa toisistaan myönteinen ja kielteinen kasvatuksellinen auktoriteetti. (Kalliala 2009, 22.)

Lapsilähtöinen kasvatusta asettaa kasvattajan haastavaan tehtävään, sillä kasvatustapahtuman niin sanottu onnistuminen riippuu siitä, kuinka aikuinen arkipäivän kasvatustilanteessa tulkitsee lapsen aikomuksia ja toimintaa. Varhaiskasvatuksessa keskeistä on vuorovaikutusprosessi, joka kasvatuksen arjessa on jatkuva jono erilaisia pieniä tapahtumia; lapsia hoidetaan, ohjataan, opetetaan, heidän kanssaan leikitään jne. Tämän vuorovaikutustapahtuman ohjaaminen tavoitteelliseksi tapahtumaksi, kasvatukseksi, edellyttää aikuiselta lapsen arkipäivän toimintaympäristöjen ja kehityksen kokonaisvaltaista jäsentämistä, lapsen toiminnan tulkintaa ja ymmärtämistä sekä tietoisuutta toimintaa hyvän kasvatuksen edistämiseksi. (Karila & Nummenmaa 2001, 20.)

4. LEIKKI

Leikille on ominaista pulppuava ilo, naurun kuuleekin helisevän kaikkialla missä leikitään. Leikki kuuluu olennaisesti lapsuuteen, elinympäristöön ja perheeseen. Leikki on kokonaisvaltaista, ruumiillista, fyysistä ja samanaikaisesti henkistä. (Piironen 2004, 5.) Leikki on luonnollinen asia ihmisen elämässä, se ei ole irrallinen toimintamuoto, jossa ollaan tai ei olla. Se on yksi ihmisyyden perusvireistä, joka on jatkuvasti läsnä, kuten hengittäminen, syöminen ja liikkuminen. (Karlsson 2000, 19.)

4.1 Mitä leikki on?

Leikki on nautinnollista ja tuottaa mielihyvää, leikki on vapaaehtoista, leikkiin ei voi pakottaa. Leikin hauskuus perustuu spontaaniin ja tiedostamattomaan sitoutumiseen. Leikkiin täydellistä uppoutumista kuvataan käsitteellä flow eli virtaus, ilo ja riemu, oman toiminnan sekä ympäristön yhteys kuuluvat virtauksen kokemukseen (Kalliala 1999, 36–37.)

Aikuisen tehtävä on tukea ja auttaa lasta pysähtymään rikkaille leikin maille, samalla rakentaen tietojaan ja taitojaan. Aikuinen tai vanhemmat lapset johdattavat nuorempiaan leikkiin, jossa välittyvät ihmisten keskinäisen toiminnan perusteet. Leikki liittyy vahvasti lapsen kehitykseen, avaten aikuisen ja lapsen yhteisen toiminnan, näin lapsen taidot ja kyvyt voivat kehittyä. Leikki on ihmisen lajiominaisuus, se ei kehity itsestään vaan yhteistoiminnassa toisten ihmisten kanssa. (Julkunen 2004, 28.)

Leikki kuuluu lapsen ominaiseen tapaan toimia ja ajatella. Leikkiessään lapsi oppii uutta, vaikka lapsi leikkiikin leikin itsensä vuoksi, eikä oppiakseen (Varhaiskasvatuksen perusteet 2009, 20). Leikki vaikuttaa lapsen kehityksen eri osa-alueisiin, fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Leikissä on kaksi eri linjaa, ihmisympäristön ja teknisten taitojen hallinta. Ensimmäisessä luodaan suhteita lähiympäristöön sekä opitaan ihmiselämään liittyviä tavoitteita ja pyrkimyksiä.

siä, kuten sosiaalisia taitoja sekä toisiin ihmisiin liittyviä tavoitteita ja moraalia. Teknisten taitojen hallintaan liittyy esineellisen ympäristön hallitseminen, esimerkiksi leikkiessään lapsi oppii tarttumaan esineisiin ja käsittelemään niitä. (Helenius, Karila, Munter, Mäntynen & Siren-Tiusanen 2001, 133.)

Leikki on lapselle tärkeää psyykkisen hyvinvoinnin kannalta, koska leikissä lapsi voi itselleen luonnollisella tavalla ilmaista tunteitaan ja kokemuksiaan. Leikki auttaa lapsia kohtaamaan vaikeuksia, suruja ja haasteita. Leikki auttaa lapsia luomaan suhteita itseensä muihin ja koko maailmaan. (Bruce 2003, 13.)

Karlsson (2003, 23) toteaa, että leikin merkitys on myös vapauttaa lapsen oppiminen, joka ilmenee hauskana ja luontevana tapahtumana samalla omaksuen uusia asioita. Leikkiessään lapsi oppii monenlaisia taitoja ja tietoja; lapsi ei leiki oppiakseen mutta oppii leikkiessään.

Leikki on elämän suola, yhteisöllisyyden perusta, koska se yhdistää ihmiset. Leikki yhdistää myös mielikuvituksen ja tiedon, tunteen ja järjen, suunnittelun ja toiminnan, kokemuksen ja havainnon, yrityksen ja erehdyksen, naurun ja vakaavuuden, sinut ja minut. Leikki tekee toiseksi muuttumisen mahdolliseksi. Se nostaa myötätunnon huippuunsa, koska leikin avulla voi asettua toisen asemaan. Leikki syventää ymmärrystä ja on näin uuden oppimisen lähde. Leikki luo sääntöjä ja yhdistää yksinkertaisen monimutkaiseen, auttaa yksinäistä osallistumaan. Leikissä on kaikki mahdollista ja se antaa siksi tilaa monille vivahteille. (Riihelä 2004, 36.)

4.2 Leikin merkitys ja teorioita

Salminen (1988) mukaan kehityspsykologit Piaget ja Vygotskyn korostavat leikin merkitystä lapsen kokonaispersoonallisuuden muodostumisessa. Emotionaalisesti ja sosiaalisesti leikki on lapselle eräs keskeisin ja merkittävin toiminta eri muodoissaan. Leikin psykologinen tutkimus on tuonut johdonmukaisesti esiin leikin läheisen yhteyden ajattelun ja kielen kehitykseen sekä yleensä kognitiiviseen ke-

hitykseen. Leikin merkitystä on tarkasteltu suhteessa lapsen muuhun kehitykseen, erityisesti sosiaalisten taitojen ja normien omaksumiseen sekä moraalin kehittymiseen. (Salminen 1988, 13.) Nämä seikat nähdään eri tavalla eri teoreettisissa lähestymistavoissa, joskin näillä on myös yhteisiä piirteitä (Julkunen 2004, 30).

4.2.1 Fröbel ja romanttinen käsitys leikistä

Tunnetuin leikin pedagogiikan kehittäjä on ollut lastentarha-aatteen isä Friedrich Fröbel (1782–1852). Hän havahtutti oman aikansa tuomansa keskustelua lapsen luontaisen ja omaehtoisen leikin merkityksestä varhaislapsuudessa. Leikki on keskeisessä asemassa Fröbelin pedagogiikassa. Se on lapsen luonnollinen tapa ilmaista itseään. (Lindgvist 1998, 47.) Leikki itsessään on kasvattavaa ja kehitteävää. Leikki on paras keino vapauttaa lapsen sisäiset voimat, sillä leikin kautta lapsi ilmaisee itseään. Fröbel näki leikin lapsen itsensä toteuttamisen keinona. (Salminen & Salminen 1986, 49.) Hänen mielestään leikki on lapsen tärkein ja henkisin toiminnan muoto, lapset pystyvät leikin avulla luomaan suhteet itseensä, muihin ja koko maailmaan (Bruce 2003, 13).

Aikuisen rooli leikin aikana tulisi olla sisäisesti aktiivinen ja ulkoisesti passiivinen, mikä tarkoitti sitä, että aikuisen tuli antaa lapselle mahdollisuudet leikkiin, mutta toiminta ei saanut olla aikuiskeskeistä. Sisäisellä aktivoinnilla Fröbel tarkoitti leikin havainnointia, mutta syrjässä pysymistä. (Salminen ym. 1986, 49.) Fröbel painottaa leikkiä toteamalla, että leikki on lapsen työtä koska leikki on yhtä tärkeää lapselle kuin työnteko aikuiselle (Salminen ym. 1986, 51).

4.2.2 Piaget'n kognitiivinen leikkiteoria

Jean Piaget tarkasteli leikkiä yksilön ajattelun kehityksen kautta. Leikki on vahvasti sidoksissa ajatteluun heijastaen sitä. Piaget'n mukaan lapsella on aktiivinen rooli oppimisessaan ja sama pätee myös leikissä oppimiseen. Leikkiessään lapsi oppii taitoja, jotka auttavat häntä ymmärtämään kokemuksiaan ja ympäröivää maailmaa. Piaget'n pääajatus oli oppimisen yhteys toimintaan. Hänen mukaansa

yksilön aktiivinen toiminta on se tapa, jolla yksilö on yhteydessä ympäröivään maailmaan. (Hännikäinen 2004, 360.)

Jean Piaget'n teoria lapsen ajattelun kehityksestä etenee neljässä vaiheessa ensimmäisen kehityskauden sensomotorisen älykkyyden kaudeksi, joka alkaa syntymästä jatkuen siihen asti kun kieli ilmaantuu kestäen suunnilleen kaksi ensimmäistä ikävuotta. Lapsi oppii yhdistelemään aisti- ja liiketoiminnot toisiinsa ja oivaltaa, että esineillä ja asioilla on pysyvyyttä. Mielikuvien kehitys alkaa ja muisti kehittyy. Kun toimintoja yhä uudelleen toistetaan, syntyy opittuja skeemoja. (Piaget 1988, 102–107.) Omaksutut toimintamallit, skeemat, sisäistyvät mielikuviksi. Mielikuvat tulevat näkyviin lapsen leikissä kun hän käyttää korvaavia välineitä esimerkiksi tikku toimii ruokailuvälineenä. (Julkunen 2004, 33)

4.2.3 Vygotsky ja kulttuurihistoriallinen leikkiteoria

Leikki on luovaa toimintaa, johon sisältyy luovaa pedagogista käyttäytymistä. Tietoisuus on yksilön kehityksen perusta ja leikin avulla lapsi kehittää tietoisuuttaan maailmasta sekä leikeissä lapsi saa toteuttaa epärealistisia toiveitaan. Lev Vygotskyn (1896–1934) mukaan leikki on tärkein edellytys ajatuksen, tahdon ja tunteen kehittymiselle, eikä niitä voida erottaa toisistaan. (Lindqvist 1998, 66–68.)

Vygotskyn mukaan leikki alkaa noin 3-vuotiaana. Tällöin lapsella alkaa olla tavoitteita, joita hän voi toteuttaa leikin ja mielikuvituksen avulla, asioita joita hän ei voi oikeasti tehdä. Vygotskyn mukaan leikki on sosiaalista toimintaa, yksin- ja yhteisleikin teemat sekä sisällöt ilmentävät sosiaalisia piirteitä. Leikki luo lähikehityksen vyöhykkeen, jossa leikki tuottaa kehitystä. (Hännikäinen 2004, 362–363.) Vygotskyn oli myös sitä mieltä, että leikillä on puheen oppimiselle suuri merkitys liittäen puheen ja toiminnan yhteen, kielen avulla lapsi voi tulkita maailmaa (Lindqvist 1998, 68). Ajattelu ja sanojen merkitykset vapauttavat alkuperästä luoden näin perustan kielen kehitykselle (Hännikäinen 2004, 362).

5. KOLMESTA VIITEEN VUOTIAAN LEIKIN KEHITYS

Leikin kehitys vaatii aikuisen osallistumista yhteiseen toimintaan lapsen kanssa. Aikuista tarvitaan tukemaan leikkiä, hänen pitäisi tuntea kehityksen vaiheet, jotta hän voisi ennakoita tulevaa ja olla viemässä lasta eteenpäin. Kehitysaskeleelta toiselle tapahtuvissa siirtymävaiheissa lapsi tarvitsee varttuneempia. Leikin kehityksen tuntemus on varhaiskasvatuksen ammattitaidon ydin. (Helenius 2004, 14.) Lapsen kasvun, kehityksen ja kokemuksen myötä kehittyvät myös lapsen leikki- taidot, jolloin lapset oppivat yhdistelemään mielikuvitusta ja tarjolla olevia virik- keitä. Lapsi kehittyä leikkimällä, aikuinen mahdollistaa leikkiä avaamalla lapselle seuraavan kehityksen vyöhykkeen, jossa lapsi omaksuu seuraavan kehitysvaiheen kannalta välttämättömät taidot. (Järvinen ym. 2009, 68.)

Tarkastelemme seuraavassa kolmesta viiteen vuotiaan lapsen leikin kehitystä, koska työssämme havainnoitavat lapset ovat kyseisessä iässä.

Kun lapsi kasvaa ja minä alkaa eriytyä omaksi itsekseen, kuvitteluleikit tulevat mahdollisiksi. Kolmevuotias osaa paljon, hän leikkii kuvittelu- ja sääntöleikkejä, jäljittelee isän ja äidin toimia, kertoo tarinoita, laulaa ja tanssii. Hänen persoonal- lisuutensa alkaa näkyä leikkien ja lelujen valinnassa. (Piironen 2004, 12.) Esine- leikit muodostavat roolileikin perustan, joka muokkautuu edelleen sosiaalisessa leikissä. Roolia esittävä lapsi kykenee erottamaan jonkin roolin tunnusmerkit ja asettumaan toisen rooliin. Lapsi ymmärtää, että oma toiminta eroaa roolihenkilön toiminnasta. (Helenius 1993, 36–40.)

Kolmen vuoden molemmin puolin lapsi siirtyy esineleikistä roolileikkeihin. Roo- lileikissä lapsi esittää jotain roolihahmoa ja leikit auttavat lasta eläytymään toisen asemaan. (Kurvinen, Neuvonen, Siven, Vartiainen, Vihunen & Vilen 2006, 160 - 163.) Juonellisia draama-, satu- ja kertomusleikeissä lapsi muuttaa keksimiään tai kuulemiaan tarinoita leikiksi. Näitä leikkiä lapsi alkaa leikkiä noin neljän vuoden iästä lähtien, Tarvitaan kokemuksia, joista lapsi voi leikkitilanteissa saada ideoita ja sopivaa leikkiseuraa. Yksinleikki tai yhteinen leikki aikuisen kanssa, joissa

toimitaan lapsen mielikuvituksen mukaan. Jos mukana on vanhempia lapsia jotka kykenevät suunnittelemaan ja jäsentämään tilannetta roolileikki sujuu parhaiten. (Jantunen & Rönnberg 1996,126.)

Heleniuksen ja Savolaisen (1996, 125) mukaan kielen kehitys hyötyy roolileikeistä, koska lapsi joutuu leikkiessään pukemaan aikomuksiaan sanoiksi, jotta leikki toisen kanssa onnistuu. Roolileikit virittävät myös lapsen mielikuvitusta. Viisivuotias on kehittynyt pitkäjänteisemmäksi yhteisleikkijäksi. Lapsi alkaa nauttia sääntöleikeistä, hän pystyy noudattamaan sääntöjä ja ymmärtää niiden merkityksen. Sääntöleikkejä voivat olla lautapelit, liikuntaleikit ja erilaiset viihdytysleikit, joissa sääntöjä täytyy noudattaa. (Järvinen ym. 2009, 69.)

Roolileikeissä on suunnitelmallisuutta, joka ilmenee neuvotteluina siitä mitä leikitään ja mitä leikissä tarvitaan. Lapset ovat taitavia valmistamaan itse leikeissä tarvittavia välineitä. Leikkiä kehitellään määrätietoisesti, leikit voivat jatkua päiväkausia ja roolit ovat vastavuoroisia. Leikeissä syntyy lasten välinen ystävyys joka luo pohjan sääntöleikkeihin, voittamisen ja häviämisen kokemuksille. Sääntöleikit vaativat kykyä noudattaa yhteisiä sääntöjä. Kehittyneessä roolileikissä lapselle tulee tilanteita, joissa hän huomaa tarvitsevänsä leikkiä varten jotakin mitä tehdä tai hankkia itse. Lapsella on nyt leikin ulkopuolinen tietoinen päämäärä, joka vaatii ponnistelua ja työtä. (Jantunen ym. 1996,126.)

Helenius (1982) toteaa, että seikkailuleikeissä on ominaista urhoollisuuden osoittamisen motiivi ja roolisuhteissa ilmenevä vastakkainasettelu. Leikit voivat olla hyvin intensiivisiä ja lapsia aktivoivia. Toisin kuin koti- ja ammattileikit, seikkailuleikit syntyvät ilman välineitä mielikuvituksen varassa, esittävien toimintojen avulla. Leikkien abstraktius ja mielikuvat korostavat suunnittelua seikkailuleikeissä enemmän kuin muissa leikkiteemoissa. (Salminen 1988, 17.)

6. LEIKIN OHJAAMINEN JA TUKEMINEN

Leikki on lapsen kehityksen ja oppimisen tärkein väylä, leikin kehityksen varhaisvaiheissa korostuu lapsen yksilöllinen huomiointi. Soveltuva ohjaus on pikkulapsen leikin kehittymisen ehto. Tieto leikin psykologisesta kehityksestä muodostaa leikin kehitykselle perustan, mutta se ei riitä leikin ohjaukseen käytännössä. (Helenius ym. 2001, 141.)

6.1 Leikin aktiivinen ohjaaminen

Pelkkä spontaani leikki ei riitä. Leikin kehittyminen ja monipuolistuminen vaatii aikuisen kasvatuksellista panosta, ammattitaitoista ohjaamista joka antaa samalla tilaa lasten omalle leikin kehittelylle. Mikä tahansa puuttuminen ei ole leikille hyväksi, suoraviivainen ohjaus katkaisee ja tyrehdyttää leikkitoiminnan. (Siren-Tiusanen 2003, 16.) Leikin ohjaamattomuuden vuoksi lapset voivat luopua leikkimisestä tai tottua leikkimään vain lyhytkestoisia tai hajanaisia leikkejä (Virolainen 2006, 159).

Kasvattajan tehtävä lapsen leikissä voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan ohjaamiseen. Suora ohjaaminen tapahtuu itse leikkitalanteessa, jossa aikuinen pyrkii ohjaamaan lapsen leikkiä harkintansa mukaan. Epäsuoralla ohjaamisella pyritään vaikuttamaan leikin fyysiseen ympäristön toimivuuteen. Tavoitteena on edistää leikkiä, rikastuttaa leikin sisältöä tai antaa uusia toimintamalleja. Mutta ohjaaminen tapahtuu aina lasten ehdoilla. Aikuisen tärkein tehtävä leikin ohjaamisessa on olla läsnä ja kiinnostuneena seurata lasten tekemisiä. (Virolainen 2006, 159.)

Alle kolmevuotiaan leikin alkuvaihe edellyttää aikuiselta erityistä tukea ja osallistumista. Silloin ohjausmuotoina ovat suora aikuisen ja lapsen yhteinen tekeminen ja epäsuora ympäristön järjestely. Aikuiset aloittavat, tukevat ja ylläpitävät pienten leikkejä. He ovat lapsen lähellä kuunnellen, kiinnostuneena ja tuntevina ihmisiä. (Siren-Tiusanen 2003, 16.)

Aikuisen tulee olla varovainen päätelmissään, miten lapsen tulisi leikkiä. Lapsi saattaa rikkoa juuri tekemän rakennelman tai poiketa leikin kehittäessä todellisen elämän logiikasta. Toiset lapset vetäytyvät päiväkodin leikkitalanteissa. He saattavat katsella ja tarkkailla pitkiäkin aikoja toisten lasten leikkejä, mikä ei tarkoita että kyseessä olisi osallistumattomuus. Tarkkailu voi olla aktiivista henkistä toimintaa, jonka arvo tulisi ymmärtää. Aikuisen ohjaus ei välttämättä muuta tilannetta, vaan puuttuminen asiaan voi ehkäistä leikkiä ja lopettaa sen kokonaan. (Kalliala 2010.)

Kiinnostunut ja aloitteellinen aikuinen istuu lattialle lasten seuraan viestien näin aikuisen olevansa heidän käytettävissä. Tällä aktiivisella roolillaan ja pienillä teoilla aikuinen voi tuoda arjen leikkeihin uutta sisältöä. Passiivinen aikuinen asettuu istumaan seinän vierustalle viestittäen näin lapsille pitävänsä heitä silmällä olematta kiinnostunut leikistä. Tällainen aikuinen puuttuu kyllä lasten keskinäisiin konflikteihin mutta ei ole muuten aktiivinen leikeissä. (Kalliala 2010)

Ajatellaan, että aikuisten merkitys vähenee lasten opittua hallitsemaan spontaanin leikin. Näin ei suinkaan ole, vaan taitava aikuinen tekee mahdolliseksi leikin kehittymisen ja laajentumisen, jotta lapset kehittyvät hyväksi leikkijöiksi. He tarvitsevat vaativampia epäsuoria keinoja ja ohjaustapoja vaikuttaa leikkiin. Epäsuoraan ohjaukseen kuuluu erilaisia asioita, joita ei mielletä ohjaukseksi, esim. leikkitalojen järjestäminen ja varustaminen tiettyntyyppisiä lasten ikään liittyviä leikkejä suosiviksi, leikkitalaisuuksien ja ajan järjestäminen ja leikkivälineiden tarjolla olo. Mahdollisuuksien järjestäminen pieniksi ryhmiksi, leikkirauhan turvaaminen, aikuisten läsnäolo ja kiinnostus ja hyvä tunneilmapiiri kuuluvat myös epäsuoraan ohjaukseen. (Siren-Tiusanen 2003, 16.)

Leikin edistymistä auttaa hyvin ajoitettu vuorovaikutus lapsen kanssa. Leikin kautta oppimista voidaan tukea tunnistamalla opetukselle ja ohjaukselle otolliset hetket. Aikuiset voivat rikastuttaa leikkejä tekemällä malliksi, ajattelemalla äänen ratkaisuja, etsimällä tapoja liittää leikkiin uusia leikkijöitä ja tulemalla leikkiin mukaan kaveriksi ja vaikuttamalla niihin oman roolin kautta. Aikuisen on

tällöin noudatettava leikin sääntöjä ja toteutettava yhteistä juonta leikissä. Aikuis-
ten mukanaolo helpottaa arkojen lapsien mukaan tuloa leikkeihin. (Siren-Tiusanen
2003, 16.)

6.2 Leikin havainnointi

Leikin havainnoiminen on avain leikin ymmärtämiseen, arvostamiseen ja rikastut-
tamiseen. Tietoinen ja tarkka havainnointi vaatii harjaantumista, ja on tiedettävä
miksi sitä tehdään. (Kalliala 2009, 52.)

Lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyy lapsen leikin havainnointi päivä-
hoito tilanteissa. Havainnoimalla voidaan arvioida lapsen kehittymistä, saadaan
tietoa lapsen ajattelusta, tunteista ja osaamisesta sekä muista lapselle tärkeistä
asioista. Leikin kehittymistä ja lapsen leikkiä taitoja voidaan tukea keräämällä tietoa
lapsesta arkipäivän leikki tilanteissa. Lapsen leikkiessä voidaan tarkkailla, mitä
lapsi leikkii, leikkiikö hän ryhmässä vai yksin, miten hän leikkii ja mitkä ovat
hänen leikki taitonsa. Lisäksi leikeistä voi keskustella lapsen ja hänen vanhempi-
ensa kanssa. (Järvinen ym. 2009, 70 -71.)

Aikuisella on pedagoginen tehtävä ymmärtää, mihin lapsi pyrkii leikissään ja mi-
kä häntä kiinnostaa. Näin hän voi suojata lasten yksinleikkiä ja tutkimista, helpot-
taa ja rohkaista lasten keskinäisten toimintojen syntymistä ja kehittelyä. Lapsen
tarkoituksien ja tulkintojen tunnistaminen ohjaa aikuisen toimintaa leikkiteemo-
jen rikastuttamiseen ja laajentamiseen tai uusien leikkien tarjolle tuomiseen. (Kal-
liala 2009, 53.)

7. VUOROVAIKUTUS

Tarve vuorovaikutukseen on meissä olemassa jo syntymässä, vuorovaikutus alkaa äidin ja lapsen välillä jo ennen syntymää. Vuorovaikutus on katsekontaktia, kosketusta, toisen kuuntelemista ja toisen sanalliseen ja sanattomaan viestiin vastaamista. Se on kaksisuuntainen tapahtuma, jossa ihmiset pyrkivät ymmärtämään toisiaan ja ilmaisemaan omasta itsestään jotakin toiselle. Vuorovaikutus on perusta kommunikaation kehittymiselle. (Sanamaailma 2009.)

Lapsuudessa harjoitellaan vuorovaikutusta. Lapset oppivat vuorovaikutusta mallioppimisena vanhemmiltaan, kasvattajiltaan sekä omalta sosiaaliselta verkostoltaan. Aikuisen malli ja tuki ovat siis tärkeitä. Aikuisen tehtävänä on tarjota turvallista vuorovaikutusta, jossa lapsi voi testata ja kokeilla rajojaan ja luottaa siihen, että aikuinen asettaa rajat. (Mikkola, Nivalainen 2009, 19–20.)

Jo hyvinkin pieni lapsi osaa lukea ympäristönsä tunnekieltä. Se tapa, jolla aikuinen huomioi ja kohtaa lapsen sekä vastaa lapsen tarpeisiin, herättää aina erilaisia tunteita kuten mielihyvää ja turvallisuutta tai pelkoa ja turhautumista. Vaikka pieni lapsi ei osaa vielä käsitellä omia tai toisten tunteita, pystyy hän silti aistimaan tunneilmapiirin. Lapsen perusturvallisuus rakentuu niissä päivittäisissä tilanteissa kun lapsi saa osakseen hyväksyntää ja läheisyyttä ja häntä kuunnellaan aidosti. (Mikkola ym. 2009, 20.)

Aikuisen ja lapsen vuorovaikutus liittyy kaikkeen päiväkodin toimintaan. Vuorovaikutustilanteisiin liittyy koko tunteiden kirjo, ilosta suruun. Aikuiset ovat tärkeässä asemassa kun luodaan päiväkodin vuorovaikutusilmapiiriä, mutta myös lapset vaikuttavat siihen sekä yksilöinä, että ryhmänä. (Kalliala 2009, 11.)

7.1 Kasvatuksellinen vuorovaikutus

Lapsen suuntautuminen ympäristöönsä on yhteydessä siihen, miten herkästi lapsen vuorovaikutusaloitteet havaitaan ja miten niihin vastataan. Aktiivisen vuoro-

vaikutusroolin omaksuminen edellyttää, että lapselle muodostuu käsitys siitä, että kasvattajat ovat kiinnostuneita hänestä ja hän voi omalla käyttäytymisellään vaikuttaa ympäristöönsä. Lapsi kasvaa aktiiviseksi vuorovaikuttajaksi silloin, kun hänen sallitaan suotuisassa oppimisympäristössä tutkia vapaasti, kasvattajat käyttäytyvät johdonmukaisesti ja ennustettavasti ja kasvattajan ja lapsen välillä on turvallinen kiintymyssuhde. (Virolainen 2006, 142.)

Kasvattajan toiminnalla on suuri merkitys sille, miten lapset käyttäytyvät sekä myönteisesti että kielteisesti. Kasvattajan rauhallisuus, keskittyminen lapsiin ja toimintaan ja hyvä vuorovaikutus luovat lapsille turvallisen ilmapiirin. Toisaalta taas kasvattajan levottomuus lisää lasten levottomuutta ja kasvattajan kovalla äänellä puhuminen lisää lasten äänenkäyttöä. Vuorovaikutustaidot eivät tarkoita pelkästään puhumista vaan lapsen kuuntelemista, empatiakykyä, ymmärtämistä ja tilannetajua. (Koivunen 2009, 122–123.)

Lapsen kehityksen kannalta merkityksellisiä vuorovaikutustilanteita ovat hetket, jolloin kasvattajan ja lapsen tarkkaavaisuus on kohdistunut samaan kohteeseen siten, että kumpikin osapuoli on tietoinen mahdollisuuksista vaikuttaa toisen käyttäytymiseen. Tällaisia ovat hetket, jolloin kasvattajalla on aikaa pysähtyä ja kuunnella lasta ja pohtia yhdessä lapsen kanssa lasta kiinnostavia kysymyksiä. Vastaamalla lapsen kysymyksiin kasvattaja välittää oman kiinnostuneisuutensa ja laajentaa tietoja, joiden varassa lapsi jäsentää ympäristöään. (Virolainen 2006, 142.)

Kasvatuksellisen vuorovaikutuksen laadun merkitys näkyy kasvatustapahtumassa arvojen pohjalta tehtyjen valintojen toteuttamisessa käytännössä. Kasvattajan tapa ohjata lapsia, tunteiden osuus vuorovaikutustilanteessa ja käsitys ympäristön merkityksestä ja laadusta lapsen kasvulle on konkreettista vuorovaikutuksen toteuttamista, jossa näkyy kasvattajan kasvatustietoisuus. (Virolainen 2006, 143.) Kasvattajan ja lasten välinen kanssakäyminen on laadukkaan varhaiskasvatuksen tärkein kriteeri; lämmin vuorovaikutus, lapsen arvostaminen yksilönä, myönteisen tuen

antaminen ja herkkyys lapsen reaktioille kuuluvat kiistatta tavoiteltavaan aikuisrooliin (Kalliala 2009, 67).

7.2 Vuorovaikutustyyli

Haynes ja Shulman (1998) toteavat, että vaikka aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa lapsen persoonallisuus ja temperamentti sävyttävät vuorovaikutustilannetta, aikuisen vuorovaikutustyyli kuitenkin ratkaisee, mitä lapsi oppii tilanteesta. Lapsi esimerkiksi oppii, miten vuorotella aikuisen kanssa eli kuinka viestejä vaihdetaan kommunikointikumppanin kanssa. (Hilden & Merikoski 2006, 23.)

Vuorovaikutustyyli viittaa henkilön erilaisiin vuorovaikutustaitoihin. Johnson, Baumgart ja Helmstetter (1996) ovat jakaneet tyyliä seuraavasti; johdonmukaisuus, säätely-ohjaaminen ja vastaaminen - reagoiminen. Vuorovaikutustyyli ilmaisee paitsi puhujan asennetta kumppaniinsa, myös hänen käsitystään siitä, mitä tehdään ja miten toimitaan vuorovaikutustilanteissa. Aikuisen johdonmukainen reagointi vuorovaikutuksessa antaa lapselle kokemuksia ja varmuutta omien viestien merkityksellisyydestä, hän oppii tunnistamaan, kuinka hänen viestinsä vaikuttavat ympäristöön. Säätävässä ja ohjaavassa vuorovaikutustyyliä käytetään paljon kysymyksiä ja kehoituksia ja vastapuolen viestintään kohdistuu vain vähän odotuksia. Ohjaavan vuorovaikutustyyliin turvaudutaan usein silloin, kun kumppanina on hitaasti ja vähän kommunikoiiva tai toimiva henkilö. Vastaaminen – reagoitavuudessa viestivä aikuinen puolestaan voi toistaa lapsen viestejä ja myös laajentaa niitä, jolloin vuorovaikutustilanne tukee lapsen aloitteellisuutta ja lapsen valitsemaa keskustelun aihetta. (Hilden ym. 2006, 23.)

Lasta täytyy aina kuunnella ja hänen viesteihinsä täytyy suhtautua vakavasti. Päivähoitohenkilöstön yksi tärkeimmistä tehtävistä on lapsen kuuntelu. Johdonmukaisessa viestinnässä lapsi kokee, että hänen viestinsä ovat tärkeitä ja tämä vaikuttaa lapsen itsetuntoon; minä olen ihmisenä tärkeä ja minun asiani ovat tärkeitä.

8. HYVÄN VUOROVAIKUTUKSEN EDELLYTYKSET

Omaa työtään voi hallita siten, että asettaa rajat sille, mikä on omassa työssä mahdollista. Kasvatustyössä voi tarvittaessa rajata pois monia asioita, mutta ei koskaan vuorovaikutusta. Läsnäolo ja kohtaaminen on työn tärkein asia ja jokaisella arjen hetkellä on merkitystä. Kiireetön ja vuorovaikutuksellinen arki on mahdollista, kun niin halutaan. (Mikkola 2009, 7.)

8.1 Kiintymyssuhde

Ihminen haluaa tulla hyväksytyksi sellaisenaan kuin on. Se on yksi hänen perustarpeistaan. John Bowlbyn (1988) luoman kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen kiintymyssuhde aikuiseen mahdollistaa hänen turvallisuudentunteensa syntymisen. Kiintymyssuhde on ikään kuin sisäinen säätelyjärjestelmä, jonka avulla lapsi uskaltuu tutkimaan ympäristöään. Lapsen kiinnittyminen turvallisesti on hoivaa tarjoavien aikuisten tärkein tehtävä. (Pärkö 2004, 213.)

Turvallisen kiintymyssuhteen edellytyksenä lasta hoitavan aikuisen sensitiivisyys ja lämpö, emotionaalisen vastaanottavaisuuden täytyy olla avointa. Aikuisen täytyy osata tulkita lapsen viestit oikein ja reagoida lapsen tarpeisiin oikealla hetkellä. (Kanninen 2005.)

Hyvä kiintymyssuhde auttaa lasta säilyttämään kyvyn läheiseen ja inhimilliseen vuorovaikutukseen ja myös riittävään itsenäisyyteen. Lapsuusiän vuorovaikutuskokemukset, joiden pohjalta kiintymyssuhde on syntynyt, vaikuttavat myöhempiinkin ihmissuhteisiin. (Salo 2003, 72.)

Lapsi tarvitsee turvallisuutta, pysyvyyttä ja aikuisen läsnäoloa. Ja turvallisen kehityksen edellytyksenä onkin aikuisen välitön läsnäolo ja nämä aikuiset eivät saisi jatkuvasti vaihtua. (Mikkola ym. 2009, 15.) Päivähoidossa voidaan luoda lapselle pysyviä kiintymyssuhteita tietyillä järjestelyillä. Henkilökunnan työvuorojen organisoinnilla järjestetään siten, että voidaan taata mahdollisimman pieni henkilö-

kunnan vaihtuvuus ryhmässä. Omahoitajajärjestelmällä turvataan se, että lapsella on aina lähellä tuttu ja turvallinen aikuinen. Voidaan myös sopia sellainen järjestely, että lapsen kasvaessa ja siirtyessä ryhmästä toiseen, tuttu turvallinen aikuinen ryhmästä seuraa lasta ryhmästä toiseen, kunnes lapsi siirtyy kouluun.

8.2 Itsetunto ja luottamus

Lapsen itsetunto rakentuu pienistä asioista. Hyvän, terveen ja vahvan itsetunnon kehittyminen vaatii aikuiselta jatkuvaa myönteisen palautteen antamista lapselle. Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen (1998) mukaan Risto Ranta on korostanut kannustamisen merkityksen tärkeyttä lapsen itsetunnon kehitykselle. Kannustaminen on vaikuttamista ja vuorovaikutusta aikuisen ja lapsen välillä. Lasta täytyy kannustaa heti, kun siihen on aihetta ja se antaa myös asioille merkityksen. Kannustaminen luo ympärilleen myönteistä ilmapiiriä ja se voi olla joko sanallista tai sanatonta viestintää tai molempia yhtä aikaa. (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 1998, 55–58.)

On olemassa sanonta, että lapselle täytyy antaa yhdeksän hyvää palautetta suhteessa yhteen negatiiviseen palautteeseen, mikä on erittäin hyvä ohje. Lapselle on tärkeää, että hänellä on luotettavia aikuisia ympärillään, mutta yhtä tärkeää on se, että hän saa tuntea itsensä luotettavaksi. Itseluottamuksen syntymiseksi lapsen on saatava kokea muiden luottamus. (Vehkalahti 2007, 56.)

Jos lapsi saa hyviä kokemuksia ympäristöstään aikuisilta ja muilta lapsilta, tuntee hän silloin olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi ja hänelle kehittyy myönteiset asenteet sekä itseensä että muihin ihmisiin. Tällöin hänen käyttäytymisensä muita kohtaan on avointa, ystävällistä, avuliasta ja yhteishenkistä. Tämä johtaa myönteiseen vuorovaikutukseen ja vahvistaa samalla sosiaalisia taitoja ja itsearvostusta. (Laine 2006, 83.)

Luottamusta voidaan lapselle osoittaa sillä, että kuunnellaan hänen mielipiteitään ja toiveitaan, ja että otetaan hänen ajatuksiaan huomioon toiminnassa. Näin lapsi

kokee olevansa arvokas, hän uskoo ja luottaa omiin kykyihinsä. Tämä taas vaikuttaa lapsen myöhempään elämänhallintaan, hänelle kehittyy usko selviytyä elämän vastoinkäymisistä. Lapsen täytyy myös kokea elämässään pettymyksiä, liian siloteltu elämä ei anna lapselle hyviä eväitä tulevaisuutta varten. Pettymyksiä kohdattaessaan lapsella täytyy vain olla turvallinen ja luotettava aikuinen lähellä, jolta hän voi saada lohtua, eikä hän saa tuntea jäävänsä yksin.

8.3 Persoonallisuus

Ihmisen persoonallisuus kehittyy synnynnäisen temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena sen mukaan, miten hyvin tai huonosti ympäristö ymmärtää ja tukee lapsen omaa temperamenttia ja miten hyvin ympäristön odotukset ja lapsen ominaislaatu ovat sopineet yhteen (Keltikangas-Järvinen 2004, 11).

Persoonallisuus sisältää monta eri minuuden tasoa. Esimerkiksi sosiaalisen minän kautta luomme sudetta yhteiskuntaan, kasvatetussa minässä, joka toimii tiedostamattomasti, kannamme mukanaamme lapsuuden kokemuksiamme, lapsuuden kokemukset pyörivät alitajunnassa. Ydinminä on kuitenkin kaiken keskellä, omanarvontuntomme perusta, joka tulee elämäkokemuksemme myötä voimakkaammin esiin. (Nyman 2009.)

9. KASVATTAJAN AMMATILLISUUS

Varhaiskasvatustyössä ammatillisuus voidaan määrittää ajatteluun, tunteisiin ja mielikuviin piirtyneenä kuvana omasta työstä, johon ovat vaikuttaneet sekä koulutus että työkokemus. Ammatillisuus on prosessi, joka on muotoutunut yksilön eri elämänvaiheiden aikana ja näkyy konkreettisesti käytännön toiminnassa. Kasvattajan näkökulmasta ammatillisuuteen liittyy ammatillinen identiteetti eli kuva itsestä, omista taidoistaan, vahvuuksistaan ja kehittämistarpeistaan ammatinharjoittajina. Ammatillinen identiteetti kehittyy tekemällä työtä, kouluttamalla itseään ja ympäristön palautteesta. (Virolainen 2006, 214–215.)

Kasvattajan ammatillisuus kehittyy seuraavien prosessien aikana; ammatillinen socialisaatio, ammatillinen kasvu ja ammatillinen kehittyminen. Ammatillinen socialisaatio on tapahtuma, joka alkaa ennen ammattiin kouluttautumista, jatkuu koulutusaikana ja edelleen työelämässä. Ammatillinen socialisaation aikana omaksutaan tiedolliset, taidolliset ja toiminnalliset valmiudet, joita ammatissa edellytetään. Kasvattaja ei kuitenkaan ole vain vastaanottava ja vallitseviin olosuhteisiin sopeutuva yksilö, vaan hän myös kykenee kehittämään yhteisön kulttuuria ja toiminnan käytäntöjä. Ammatillinen kasvu ja kehittyminen ilmenevät aina jossakin kontekstissa. Kasvu ja kehittyminen muotoutuvat yksilön sisäisenä tapahtumana sekä ympäristön palautteen tuloksena. (Virolainen 2006, 216.)

Ammatillisuus vaatii jatkuvaa uusiutumista eli erityisesti rutiineiksi muodostuvien työtapojen jatkuvaa arvioimista ja kehittämistä. Ammatillisen uusiutumisen edellytyksenä on totuttujen toimintatapojen kyseenalaistaminen ja työtapana tutkivan otteen sisällyttämisen omaan työhön. (Virolainen 2006, 216–217.)

9.1 Ammatillisuus ja lapsen kohtaaminen

Aikuisen mahdollisuudet keskittyä kuuntelemaan lapsen tarpeita edellyttää häneltä tarkkaavaisuutta ja ammattitaitoa. Lapsen tunneilmaisu on herkästi muuttuvaa ja vaikeasti tutkittavaa. Ylirasittuneisuus saattaa heikentää ammattilaisen kykyä

olla psyykkisesti läsnä lapsen kanssa. Tästä syystä on erityisen merkittävää arvioida päivähoitohenkilöstön voimavaroja, halukkuutta tehdä työtään lasten parissa ja näiden myötä kyvykkyyttä olla laadukkaalla, vastavuoroisella tavalla kontaktissa lasten kanssa. (Keskinen 2002, 225.)

Lapsi tarvitsee paljon rohkaisua ja kannustusta, kun hän tutkii, opettelee ja ottaa uusia asioita haltuunsa. Aikuinen voi ottaa lapsen mukaan kokeilemaan ja tekemään yhdessä uusia asioita. Jos lapsi on utelias, aktiivinen ja rohkea, hän todennäköisesti nauttii itsenäisestä tekemisestä ja vapaudesta ja tarvitsee silloin rohkaisua uusien ideoidensa toteuttamiseen. (Mikkola ym. 2009, 21.)

Kun halutaan toimia yhdessä lasten kanssa ja ottaa heidän aloitteensa ja ideansa huomioon, on selvitettävä, millaisia ajatuksia ja toiveita lapsilla on. Tämä onnistuu sillä, että asiaa kysytään lapselta itseltään. Täytyy muistaa se, että kysymiseen sisältyy aina vallan käyttö. Se, joka kysyy, tekee aloitteen, jos toiminta perustuu siihen, että vain aikuisella on tilaisuus kysellä, se osoittaa lapselle, ettei hänen kysymyksillään ole tilaa. On osoitettu, että mitä enemmän kasvattaja kysyy, sitä vähemmän lapset kysyvät. Tämä toimii myös päinvastoin; mitä vähemmän kasvattajat kysyvät, sitä enemmän lapset kyselevät, pohtivat ja ihmettelevät. (Karls-son 2003, 35.)

9.2 Sitoutunut kasvattaja

Sitoutuneisuus toimintaan määritellään Kallialan (2009) mukaan inhimillisen toiminnan ominaisuudeksi, joka tunnustetaan keskittymisestä ja sinnikkyudesta. Motivaatio, lumoutuminen ja osallisuuden kokemus ovat sitoutuneisuuden tunnusmerkkejä sekä tunne ruumiillisesta ja henkisestä energiasta. (Kalliala 2009, 64.)

Mihaly Csikszentmihalyin tunnetuksi tekemä käsite flow-tila kuvaa äärimmäistä sitoutuneisuuden tilaa ihminen kuin irtoaa itsestään, toiminta imee mukaansa niin, että aika kuluu hetkessä. Kyse on ympäristön ja yksilön vuorovaikutuksesta, joka vaatii yksilöltä keskittymistä ja tietoista panostamista oman toiminnan kehittämiseksi.

seen. (Ojanen 2007, 76.) Nykyisin tutkijat puhuvat flow-kokemuksesta, joka tuottaa nautinnollista mielihyvää ja sysää kaiken muun syrjään, leikki on näiden elämysten tärkeimpiä lähteitä (Kauhanen 2005). Intensiivisyys ilmenee lapsen keskittymisenä, sinnikkyytenä, toiminta tempaa lapsen mukaansa, lapsi nauttii oivaluksistaan ja on ylpeä työnsä tuloksista (Julkunen 2004).

Sitoutuneisuus on laadun kriteeri, jota voi käyttää päivähoidon monissa tilanteissa. Sitä voidaan arvioida leikeissä tai ohjatun toiminnan tilanteissa, kuinka intensiivisesti lapsi tehtävissään ja leikeissään toimii. Yksilön sisäinen motivaatio on olennaista toiminnasta riippumatta. Lapsella on tarve tutkia uutta ja tuntematonta, käyttäen hallitsemiaan työskentelymalleja pyrkien muokkaamaan niitä toimivammiksi vaativammissa tilanteissa. Sisäisesti motivoitunut lapsi sitoutuu toimintaan, joka on hänen kykyjensä ylärajoilla. (Kalliala 2009, 64.)

9.3 Sensitiivinen ja aktivoiva kasvattaja

Sensitiivisellä hoitajalla on Ferre Leaversin mukaan kyky kohdata lapsen emotionaaliset tarpeet herkästi ja osoittaa eläytyvää ymmärrystä lapsen perustarpeita kohtaan. Sensitiivinen aikuinen vahvistaa lapsen emotionaalista hyvinvointia, mikä puolestaan rohkaisee lapsen tutkivaa käyttäytymistä ja sitoutuneisuutta toimintaan. (Kalliala 2009, 68, 78.)

Emotionaalinen hyvinvointi on myös tärkeä laadun prosessitekijä, siihen kuuluu myös lapsen erilaisiin tarpeisiin vastaaminen. Aikuisen on tunnistettava lapsen huomion, kunnioituksen ja arvostuksen tarpeet. (Leavers 1995, 4.) Sensitiivisellä aikuisella on myös kyky lukea lapsen sanallisia ja sanattomia aloitteita ja aikoimuksia. Tällä taidolla aikuisella on mahdollisuus, sensitiivisyyden varassa osata päätellä, koska hän voi rikastuttaa lapsen leikkiä, ja koska hänen on syytä vetäytyä. (Kalliala 2009, 68–69.)

Aktivointi merkitsee lasten virittämistä onnistumisen iloon ponnistelun ja vaivan näön kautta ja saada lapsi toimimaan lapsen kehitystä tukevalla tavalla. Aktivoin-

tiin kuuluvat myös lapsen kiinnostuksen kohteiden ja havaintojen yhteensovittaminen, aikuisen energisyys ja innostus, motivointi, keskustelun, vuoropuhelun, aktiivisuuden ja ajattelun stimulointi sekä lapsen toiminnan jakaminen ja laajentaminen. Aktivointi voi olla myös nonverbaalista. (Julkunen 2004.)

Aktivoinnissa aikuinen on koko ajan läsnä ja saatavilla, mutta antaa lapsille vapautta ja säätelee aktiivisuuttaan havaintojensa perusteella (Kalliala 2009, 102). Aikuisen aktivointi ei riistä leikkiä lapsilta, vaan tukee ja laajentaa sitä. Kaikki lapset hyötyvät aikuisten taitavasta aktivoinnista, mutta erityisen merkityksellistä se on niille lapsille, joiden on vaikea sitoutua leikkiin. Mutta aikuisen täytyy myös olla tarkkana siinä, kun hän ottaa leikissä aktiivisen roolin, hänen on samalla oltava hyvin sensitiivinen varmistuakseen siitä, että leikin hallinta säilyy lapsilla itsellään. (Kalliala 2009, 108–109.)

10. AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Alla olevia tutkimuksia tulemme käyttämään vertailun pohjana opinnäytetyössämme.

Huuppola, Myllys ja Rissanen (2009) ovat omassa opinnäytetyössään Laurea ammattikorkeakoululle tutkineet lapsilähtöisyyttä, jonka toiminta-ajatukselle kaikki toiminta perustuu. Heidän tutkimuksensa tarkoituksena oli tarjota päiväkodille uusia lapsilähtöisiä toimintaideoita ja antaa lapsille mahdollisuus tuoda äänensä kuuluville sekä tarjota heille uusia kokemuksia. Lapsilähtöinen toiminta antaa lapsille mahdollisuuden käyttää omaa mielikuvitustaan ja luoda omaa kulttuuriaan ilman passivoivia, valmiita ratkaisuja. Lasta kuulemalla voidaan lisätä lapsen osallisuutta häntä itseään koskevissa asioissa. Teoreettisessa viitekehyksessään he tarkastelevat ohjaajuutta erityisesti lapsilähtöisen työtteen ja innostamisen näkökulmasta.

Julkunen (2004) on tutkimuksen keinoin pyrkinyt selvittämään, mitä seuraamuksia lapselle ja aikuiselle on siitä, että lapsen kiintymyssuhdetta omiin vanhempiin ja toissijaisesti kiintymyssuhdetta omahoitajaan tuetaan ja että lapsen leikkiä tuetaan aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa ja leikkiympäristöä kehittämällä. Tämä tutkimus on osa laajempaa Kengu-Ru-projektia, joka on Helsingin yliopiston Psykologian laitoksen ja Opettajankoulutuksen yhteishanke.

Keltikangas-Järvisen (2003) johtama tutkimus yhteistyössä Anu-Katriina Pesosen ja Marjatta Kallialan kanssa. Projektin avulla pyrittiin lisäämään alle 3-vuotiaiden hyvinvointia päiväkodissa soveltamalla ja arvioimalla työskentelytapoja, joita päiväkodin arjessa on mahdollista omaksua. Tutkimuksemme johtopäätökset pohjautuivat pitkälti Kallialan teokseen ”Kato mua- kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa”, jonka hän kirjoitti edellä mainitun tutkimuksen toteutuksesta ja tuloksista.

11. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen tutkimus on eri vaiheineen luova prosessi. Siihen kuuluvat perehtyminen aiheeseen ja suunnitelman laadinta, tutkimuksen toteutus ja tutkimusselosteen laadinta. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 63.)

11.1. Tutkimustehtävät

Idea tutkimuksesta lähti kiinnostuksestamme lapsen leikkiä kohtaan, olemme työssämme päiväkodissa pohtineet rooliamme lasten leikeissä ohjaajina ja osallistujina. Leikeistä on tehty paljon tutkimuksia, mutta vähemmän on tutkittu sitä, mitä aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa tapahtuu, eli aikuisen herkkyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Tutkimuksellamme halusimme hankkia tietoa ja ideoita työhömmme toimiessamme lasten kanssa, sekä kehittää ammattitaitoamme tulevassa sosionomin työssä. Tavoitteemme tutkimukselle oli pyrkiä muuttamaan päiväkotikulttuuria lapsilähtöisemmäksi ja aktivoimaan aikuisen toimintaa työssä varhaiskasvattajana, samalla kehittäen päivähoitotyön tasoa.

Tutkimuksellamme halusimme saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten aikuisen sensitiivisyys ja kannustavuus tulee näkyviin, hänen kuunnellensa ja kohdatessaan lapsen.
2. Miten aikuinen toiminnallaan tukee ja mahdollistaa lapsen leikkiä.

11.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa tarkastellaan maailmaa, jossa on ihmisten välistä kanssakäymistä ja sosiaalisuutta. Ihmisten välinen kanssakäymisen muodostaa erilaisia merkityssuhteita, jotka ilmenevät ihmisistä lähtöisin olevina ja ihmisiin takaisin tulevina tapahtumina. Tällaisia tapahtumia ovat muun muassa toiminnot, ajatukset, päämäärän asettamiset ja yhteiskunnan rakenteet.

Tavoitteena on kuvata todellisuutta niin kuin ihmiset sen näkevät. Tätä kautta tulevat tietoon ne asiat, jotka ovat ihmisille tärkeitä ja merkityksellisiä. (Vilka 2005, 97.) Käyttämäämme tutkimusmenetelmää pidetään laadullisena tutkimusmenetelmänä, tämä tutkimusmenetelmä on havainnointi.

Laadullinen tutkimus on suosittu sosiaalialalla, sillä se pyrkii vastaamaan laadullisiin kysymyksiin, ei määrällisiin. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan sopivampi sosiaalialalle, sillä tutkimuskysymysten vastaukset eivät vastaa määrällisiin kysymyksiin, kuten ”kuinka monta”, vaan esimerkiksi kysymykseen ”miksi”. (Kanninen 2009, 20.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään useimmiten varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei näin ollen olekaan sen määrä vaan laatu, käsitteellistämisen kattavuus. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

11.3 Aineiston keruumenetelmä

Tutkimusta tehdessämme käytimme aineistonkeruumenetelmänä havainnointia. Teimme havaintomme kahdessa päiväkotiryhmässä, jossa lapset olivat iältään 3-5-vuotiaita. Havainnoitavat kasvattajat olivat koulutukseltaan lastentarhanopettajia, sosionomeja, sosiaalikasvattajia, lastenhoitajia, päivähoitajia, perhepäivähoitaja sekä lähihoitajia.

Tutkimusaineisto muodostui muistiinpanoista, jotka tehtiin havainnoimalla aikuisen sitoutumista lapseen vapaissa leikki-tilanteissa. Tarkkailimme niitä ominaispiirteitä, jotka kuvasivat lapsen ja aikuisen keskinäistä vuorovaikutusta eli sitoutuneisuutta. Havainnoimme ja analysoimme erilaisia roolimalleja, joita aikuinen omaksuu oman kasvatus- ja lapsinäkemyksensä perusteella ja joiden mukaisesti kasvattaja toimii ammattiroolissaan. Emme käyttäneet tutkimuksessa yleisarviointiin suunniteltuja mittareita vaan teimme havaintoja teorian, oman kokemuksemme ja havainnointilomakkeen pohjalta. Laatiimme havainnointilomaketta testasimme ennen tutkimuksen alkua päiväkotiryhmässä. (Liite 1)

Havainnoimme kymmentä erilaista leikkiä, joista löytyi monenlaisia tapoja, miten aikuinen toimi vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Arvioitaessa aikuisen herkkyyttä lasta kohtaan kiinnitettiin erityistä huomioita aikuisen äänensävyyn, eleisiin ja ilmeisiin sekä kiintymyksenosoituksiin. Herkkyyttä osoittaa se, miten aikuinen vastaa lapsen huolenaiheisiin, kuuntelee ja vastaa lapsen viesteihin. Täysin sitoutumaton aikuinen puhuu lapselle negatiivisella äänensävyllä sekä on kylmä ja etäinen lasta kohtaan. Hän ei myöskään ota lapsen huolenaiheita ja tarpeita huomioon, eikä kuuntele tai vastaa lapselle. Myös lapsen kunnioitus puuttuu. (Julku-nen 2004, 26- 27.)

Havainnoitaessa aikuisen aktivointia kiinnitetään huomiota siihen, miten aikuinen johtaa tai aktivoi toimintaa, antaa informaatiota ja osallistuu käynnissä olevaan toimintaan virittääkseen lapsen ajattelua ja vuorovaikutusta. Aktivointiin kuuluu myös lapsen kiinnostuksen kohteiden ja havaintojen yhteensovittaminen, aikuisen energisyys ja innostus sekä lapsen toiminnan jakaminen ja laajentaminen. (Julku-nen 2004, 26–27.)

Kallialan (2009) mukaan keskeistä on se, että aikuinen on läsnä ja saatavilla, mutta antaa lapsille vapautta ja säätelee aktiivisuuttaan havaintojensa perusteella. Levollinen ja kiinnostunut läsnäolo auttaa lapsia keskittymään leikkiinsä. Täysin läsnä oleva aikuinen viestittää, että lapset ja heidän leikkinsä ovat tärkeitä. Merkittävää on myös se, että aikuinen sitoutuu toimimaan lasten kanssa sulkien pois kaiken muun sekä mielestään että kieleltään. Toiminnoissa, missä aikuinen viihtyy, viihtyy lapsikin ja päinvastoin. (Kalliala 2009, 96, 102, 118, 148.)

Havainnoinnin suurin etu on, että sillä saadaan välitöntä tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä. Havainnointi sopiikin hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmäksi. Havainnoinnilla on huonotkin puolensa; havainnoija saattaa häiritä tai jopa suorastaan muuttaa tilanteen kulkua. Tätä voidaan kuitenkin minimoida sillä, että havainnoija on ryhmän mukana useamman kerran, jolloin hänen läsnäoloonsa totutaan. Myös tutkimuksen objektiivisuus saattaa kärsiä, sillä onhan tutkijakin yksilö, ominen subjektiivisine kokemuk-

sineen, mutta tämä on huono puoli melkein kaikissa tutkimuksissa, etenkin pohdintaa sisältävissä osioissa. Joissakin havainnoinnin tilanteissa voi olla myös vaikea tallentaa tietoa välittömästi, jolloin tutkijan täytyy luottaa muistiinsa ja kirjata havainnot myöhemmin. (Hirsjärvi ym. 2009, 213–214.)

Tässä tutkimuksessa havainnot oli mahdollista kirjata välittömästi, koska emme itse osallistuneet toimintaan vaan olimme ryhmän ulkopuolisina jäseninä. Havainnointitilannetta emme videokuvanneet siksi, että se olisi aikataulullisesti vaatinut huomattavasti enemmän havainnointitapahtumia. Jos leikkitilanteita videokuvataan, täytyy lasten ja havainnoitavan aikuisen tottua ensin kameraan ja se vaatii useita videointikertoja. Myös havainnoitavat aikuiset eivät halunneet, että heitä videokuvataan. Mietimme myös tilanteiden nauhoittamista, mutta hylkäsimme sen siksi, että silloin emme olisi voineet pysytellä taka-alalla, vaan nauhoitettaessa täytyisi mennä lähelle leikkitilannetta. Lisäksi aikuisten ja lasten eleet ja ilmeet olisivat jääneet havainnoimatta.

Jos tutkija haluaa tietää mitä päiväkodissa tapahtuu, hänen pitää mennä tapahtumien keskelle. Havainnoitsija ottaa talteen jotakin, joka on seuraavassa hetkessä jo mennyttä ja on palautettavissa muistiin ainoastaan muistiinpanojen varassa. Havainnoitsija on myös päätettävä mihin tapahtumaan ja kohtaan hänen kiinnostuksensa kohdistuu, kaikkea ei pysty havainnoimaan. Rajaukset vaikuttavat tutkimusaineistoon, mikä taas vaikuttaa tutkimustuloksiin. (Kalliala 2009, 69.)

Havainnointityyleistä valitsimme käytettäväksi tarkkailevan havainnoinnin, Tarkkaileva havainnointi voi vaikuttaa havainnointitilanteeseen lapsien osalta, sillä heitä kiinnostaa ulkopuolinen henkilö, mutta koska havainnoinnin kohteena olivat kasvattajat, päädyimme tarkkailevaan havainnointiin. Tarkkailevassa havainnoinnissa ollaan tutkimuskohteen ulkopuolella. Tutkija ei siis osallistu millään tapaa tutkimuskohteen toimintaan. Tutkija näkee kaiken ulkopuolisena. Tarkkailevan havainnointi sopii parhaiten sellaisessa tutkimustilanteessa, jonka luonne on ennakoinnaton ja muuttuu nopeasti. (Vilka 2006, 43.)

Leikin havainnointitilanteiden johtopäätöksiä laatiessamme, olemme käyttäneet Marjatta Kallialan teosta ”Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa” ja Valtakunnallista Varhaiskasvatuksen Suunnitelman perusteita. Olemme tarkastelleet kuinka Kallialan havainnot ja johtopäätökset sekä Vasun tavoitteet toteutuvat tutkimuksessamme.

11.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Hyvän tutkimuksen tekeminen niin, että eettiset näkökohdat otetaan riittävästi ja oikein huomioon, on vaativa tehtävä. Tutkimustyössä on vältettävä epärehellisyyttä kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Aineistoa kerätessä on otettava huomioon esimerkiksi anonyymiuden takaaminen, luottamuksellisuus ja aineiston tallentaminen asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2004, 27–28.)

Tutkimus suoritettiin havainnoimalla kahdessa 3-5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä kasvattajan erilaisia roolimalleja, joita kasvattaja omaksuu ja joiden mukaan hän toimii. Roolit myös määrittivät kasvattajan sitoutuneisuuden lapseen vapaissa leikki-tilanteissa. Tutkimukseen pyysimme luvat Varhaiskasvatusjohtajalta (Liite 2), päiväkodin johtajalta (Liite 3) ja lasten vanhemmilta. (Liite 4). Henkilökunnalle kerroimme tutkimuksestamme ja siitä mitä tulemme havainnointitilanteissa havainnoimaan.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus on koko tutkimusprosessin läpäisevänä tekijänä vaikuttamassa tutkimuksen kuluessa tehtäviin valintoihin ja toimintatapoihin (Eskola & Suoranta 1998, 211). Analysoitaessa arvioitavaa aineistoa on lähes mahdoton saavuttaa täysin objektiivista näkökulmaa. Tutkijalla on aina arvioinnissa mukana oma näkökulmansa, joka tuo johtopäätöksiin hänen omia uskomuksiaan ja arvojaan. Vaikka täysin absoluuttista objektiivisuutta ei voidakaan saavuttaa, on luotettavuuteen pyrkiminen silti ehdottoman tärkeää. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 113.)

Olemme ottaneet huomioon seikat, jotka ovat saattaneet vaikuttaa tutkimustuloksiin ja ehkä heikentää niitä. Tällaisia asioita ovat aikuisten tietoisuus havainnoinnista ja se, että aikuiset saattoivat muuttaa toimintatapojaan havainnoitsijan tullessa paikalle. Aikuisten aktiivisuuteen ja lasten kanssa toimimiseen vaikuttavat päivittäin monet eri asiat, heidän oma viireystilansa ja jopa yksityiselämän asiat vaikuttavat siihen miten aikuinen on läsnä lasten kanssa. Nopeasti aikuiset kuitenkin tottuivat havainnoitsijaan, eivätkä lapset häiriintyneet läsnäolostamme. Jokainen leikkiutilanne on aina erilainen, eikä koskaan toistu samanlaisena uudelleen. Eli samanlaisena tätä tutkimusta ei voi toistaa, tilanne on aina uusi. Tutkimustulosten luotettavuutta saattaa heikentää myös se, että olemme tulkinneet havainnointimateriaalia teoriaan soveltaen, pohjautuen omiin näkemyksiimme, ehkä joku toinen havainnoitsija tulkitseisi leikkiutilanteet toisin. Laadullisessa tutkimuksessa on usein vaikeaa saada toistettavuuden kriteeriä täytettyä, varsinkin sellaisessa missä toimitaan päiväkodissa. Tilanteiden muuttuminen ja päivien erilaisuus vaikuttaa siihen, että tutkimusta ei voi sellaisenaan toistaa, varsinkaan tutkimustulosten mukaan. (Kanniainen 2009, 59.)

Tutkimuksemme jatkotutkimusaiheina voisivat olla koulutuksen merkitys varhaiskasvattajan sensitiivisyyteen ja aktiivisuuteen, lasten välinen vuorovaikutus leikissä tai millainen on aikuisen merkitys kielellisenä tukijana leikissä.

12. AINEISTON ANALYSOINTI

Tutkimuksen ydinasia on kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten tekeminen. Tutkijalle selviää analyysivaiheessa, minkälaisia vastauksia hän saa ongelmiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 221.)

Diskurssianalyysissä tutkimuskohde on jonkin sosiaalisesti rakentuvan inhimillisen käytännön selvittäminen kokonaisuutena. Diskurssianalyysi voidaan määritellä sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimiseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Perinteisessä kvalitatiivisissa tutkimusraporteissa on kerätystä aineistosta poimituilla sitaateilla pyritty osoittamaan ja kuvaamaan tutkijan tekemiä johtopäätöksiä ja tulkintoja. Sen sijaan diskurssianalyysissä sitaatit kuvaavat itse selontekoja, ei niistä tehtyjä tulkintoja. Tutkijan mielenkiinto kohdistuu siis itse selontekoihin. Siten aineistoa ei voida myöskään, toisin kuin perinteisissä tutkimuksissa, viipaloida eri teemojen alle, vaan sitaatteja on tarkasteltava siinä yhteydessä, missä ne on esitetty. (Eskola ym. 1998, 198–197.)

Kun analyysimenetelmänä käytetään diskurssianalyysia, tutkimusaineiston ei tarvitse olla suuri. Analyysin tekeminen on hidasta ja aikaa vievää. Pienikin aineisto voi tuottaa merkittäviä tuloksia. (Hirsjärvi ym. 2009, 226.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu siihen, kuinka sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä. Tutkimuksessa ei myöskään tarvitse sulkea silmiään kasvattajan toiminnan ristiriitaisuudelta tai epäjohdonmukaisuudelta, päinvastoin todellisuuden tuottamisen tavat ja puheen variaatiot ovat tutkimuksen kohteena. (Arponen-Aaltonen 2009, 23–24, 30.)

Kuten tässäkin tutkimuksessa, kasvattajan vuorovaikutusta ja roolia täytyy tutkia ja analysoida siinä tilanteessa, jossa vuorovaikutus on tapahtunut eli miten ja millä tavoin hän on vastannut ja reagoanut lapsen viesteihin ja aloitteisiin. Kasvattajan

viestiä ei voi irrottaa asiayhteydestä, eli viestillä on ja se saa merkityksen vain siinä kontekstissa, missä se esitetty.

12.1 Positiot eli roolit

Positio on vuorovaikutuksen toimijuuden käsite, tässä tutkimuksessa käytämme kuitenkin positiosta suomennettua käsitettä rooli. Positio- eli roolikäsite kuvaa vuorovaikutuksen toimijuutta ja tekee ymmärrettäväksi päiväkodissa tapahtuvan vuorovaikutuksen käytänteitä, asenteita, puhetapoja ja sosiaalista vuorovaikutusta. Positio eli rooli tarkoittaa toimijan tilannekohtaista asemaa, joka tuotetaan vuorovaikutuksessa. Roolien avulla kuvataan toimijan yksityiskohtaisia siirtoja ja vuorovaikutusvalintoja päiväkodin arjessa sekä vuorovaikutuksen siirtoja nopeasti etenevissä haasteellisissa tilanteissa. (Lundán 2009, 21.)

Kasvatusvuorovaikutuksen ymmärrettävyyden lisääminen lähtee siitä, että tutkija voi lähteä liikkeelle etsimällä aineistosta lapsen ja kasvattajan mahdollisuuksia ja rajoitteita roolikäsitteen avulla. Niitä ovat esim. kasvattajan antama palaute, josta ilmenee lapsen kielteinen tai myönteinen toiminta. (Lundán 2009, 22.)

12.2 Sitoutumisen määrittely tutkimuksessa

Päiväkodin aikuisten toiminnan arvioinnissa havainnoimme seuraavia kasvattajan rooleja eli positioita:

Sensitiivisyys eli herkkyys

- **Kunnioittava**

Aikuinen arvostaa lasta suhtautuen häneen myönteisesti puhein, elein ja ilmein. Hän toimii tahdikkaasti, mikä on herkkää kykyä lukea toisten ajatuksia ja tunteita epäsuorien merkkien perusteella sekä taitoa tulkita havaittua psykologiselta ja sosiaaliselta kannalta.

- **Tyly**

Aikuinen kohtelee lasta epäkohteliaasti, aliarvioi häntä ja hänen toimintaansa. Ei ota huomioon lapsen tunteita. Hän puhuu lapsen yli ja huomioi enimmäkseen negatiivisia asioita.
- **Herkkä**

Aikuinen aistii helposti lapsen tunteet ja havainnoi hänen tunteiden ilmaisuja. Hän on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa kiinteästi. Näin hän oppii tuntemaan lasten henkilökohtaiset piirteet ja mukauttamaan toiminnan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Hän antaa lapsen valita toimintansa.
- **Välinpitämätön**

Aikuinen on usein omissa ajatuksissaan, hän välttelee ottamasta kontaktia lapseen. Traditiot ja satunnaiset ajatukset ohjaavat vuorovaikutustaan, välillä hän huomaa lapset välillä ei. Hän jättää lapsen yksin tunteittensa kanssa. Lapset karttelevat häntä, koska hän on ailahteleva toiminnassaan.
- **Kiinnostunut**

Aikuinen tiedostaa lapsen yksilölliset tarpeet. Hänellä on syvälinen ja yksilöllinen käsitys lapsesta, hänen käyttäytymisen taustalla olevista tekijöistä sekä lapsen tavoista reagoida erilaisiin tilanteisiin. Aikuinen tulkitsee lapsen käyttäytymistä ja mukauttaa toimintansa kunkin lapsen perustarpeiden mukaisesti.
- **Avunantaja**

Aikuinen on auttavainen ja ymmärtäväinen lapsia kohtaan, hänelle on tärkeää tunteiden ja ihmisten välisten suhteiden merkitys. Hän ei korosta sääntöjen ja rutiinien osuutta kasvatuksessa vaan hän on valmis tilanteiden mukaan joustamaan säännöissä. Hän aktivoi harvoin lapsia tekemään itse ja tekee asioita heidän puolestaan.
- **Kylmä**

Aikuisella on valvojan rooli, hän vaatii järjestyksen ja sääntöjen noudattamista pitäen kiinni rutiineista. Hän ojentaa ja nalkuttaa lapselle, käyttää sanktioita eli rangaistuksia saadakseen lapsen toimimaan toi-

vomallaan tavalla. Häntä voi kuvata kovaksi, hänellä ei ole herkkyyttä kohdata lasta tunnetasolla, näin hän ei pysty vastaamaan lapsen tarpeisiin.

- **Hoivaaja**

Aikuisella on kyky havainnoida ja antaa lapselle fyysistä ja emotionaalista turvaa sekä hoivaa. Hän korostaa hoitavaa, hyväksyvää ja yksilöllistä kasvatusotetta. Lapsen kehityksen tukeminen on hänelle tärkeä osa toimintaa. Hän painottaa fyysistä kontaktia ja pitää lasta sylissä.

- **Kannattelija**

Aikuinen kannattelee leikkiä siten että yhden lapsen leikki-ideasta tulee isomman ryhmän yhteinen leikki.

Stimulointi eli aktivointi

- **Häiritsijä**

Aikuinen keskeyttää ja ”sekaantuu” lasten leikkeihin määräämällä miten leikissä toimitaan, ei kuuntele lasten ideoita vaan haluaa, että toimitaan aikuisen ideoiden pohjalta. Aikuinen voi myös häiritä lasten leikkiä siten, että leikkiessään lasten kanssa hän keskustelee ”aikuisten asioista” ryhmän muiden aikuisten kanssa.

- **Vetäytyjä**

Aikuinen seuraa taustalta lasten toimia, ei ota oma-aloitteisesti kontaktia lapseen vaan vetäytyy mieluummin taustalle. Vetäytyvä aikuinen ei vastaa lapsen sanattomiin viesteihin ja aloitteisiin.

- **Alistaja**

Aikuisen rooliin kuuluu väistämättä vallankäyttö, joka näkyy myös kontrollointina, valvontana ja kehottamisena. Jos aikuinen käyttää valtaa väärin, on silloin vaarana, että hän alistaa lasta. Alistava aikuinen komentaa ja vaatii lapselta liikaa, hän vähättelee lapsen kokemuksia, tunteita ja aloitteita.

- **Hillitsijä**

Hillitsijä usein sammuttaa ilon lasten leikeistä, hän kieltää ja rauhoittelee eikä hän kestä meteliä ja lasten ilosta ja riemusta aiheutuvia kovia

ääniä. Hillitsijä myös usein rajoittaa lasten vapautta liikkua, turvallisuuden vedoten.

- **Innostaja**

Innostava aikuinen innostuu leikeissä lasten ideoista, hänen salliva toimintansa luo hyvän ilmapiirin. Vuorovaikutus lasten kanssa on lämmin ja innostava, aikuinen motivoi lapsia ja antaa hyvän mallin leikkimiseen. Innostaja myös vetää ulkopuolelle jääneitä lapsia mukaan leikkiin. Innostamisen ei tarvitse olla suurieleistä, vaan äänenpainolla ja katsekontaktilla saadaan paljon aikaan.

- **Rikastuttaja**

Aikuinen rikastuttaa lapsen leikkiä omalla mielikuvituksellaan samalla tukien ja antaen lapselle lisää ideoita. Rikastuttaja myös huolehtii, että leikkivälineet ovat tarkoituksenmukaisia ja niitä on saatavilla mahdollisuuksien mukaan.

- **Nimeäjä**

Aikuinen nimeää, kuvaa ja kommentoi lapsen aloitteita ja tunteita. Aikuinen antaa leikissä toiminnoille oikeat nimet esim. ”Minä juon mehua mukista” tai ”Kuppi putoaa lattialle” ei ”tipu”. Aikuinen kiinnittää erityistä huomiota verbien käyttöön.

- **Rohkaisija**

Rohkaisija kannustaa lapsia kokeilemaan ja oppimaan. Hän antaa lapselle vastuuta, kehuu ja antaa positiivista palautetta. Hän huomaa lapsen pienetkin ideat ja rohkaisee käyttämään niitä.

- **Heittäytyjä**

Heittäytyvä aikuinen on leikissä täydellisesti mukana, hän pukeutuu roolihahmoiksi ja eläytyy lasten mukana leikkeihin. Hän lähtee mukaan lasten ideoihin ja näin hän mahdollistaa monesti pitkäkestoisen leikin.

13. HEITTÄYTYJÄ

Tässä leikissä on mukana 2 poikaa, Niklas ja Ville, sekä hoitaja Liisa. Niklas ja Ville, kumpikin iältään 4 vuotta, istuvat matolla ja leikkivät legoilla. Liisa huomaa poikien leikin ja istahtaa matolle poikien seuraan. Pojat näyttävät tyytyväisiltä kun huomaavat Liisan tulevan mukaan rakentelemaan. Hän juttelee rauhallisella äänellä poikien kanssa ja pojat nauttivat rakentelusta ja aina välillä kiljahtelevat innostuksesta. Liisa ei hillitse poikien kiljahduksia, vaan antaa heidän nauttia rakentelusta. Pojat rakentelevat erilaisia eläimiä legoista ja pyytävät Liisan rakentamaan hevosen.

Saatuaan hevosen valmiiksi, *Liisa toteaa pojille: ”Katsokaa, kuinka hienon hevosen minä rakensin, mistä me saataisiin sille heinää?”* Pojat alkavat kantaa hevosen eteen pieniä legopalikoita. Liisa seuraa koko ajan poikien rakentelua, kommentoi välillä rakentelun tuloksia, kehuu ja kannustaen poikia. Seuraavaksi Liisa rakentaa hevoselle tallia ja pyytää taas pojilta apua: *”Löytäisikö joku minulle paloja, millä voisin rakentaa tähän talliin katon?”* Ja taas Ville ja Niklas etsivät katoksi sopivia legopalikoita Liisalle ja yhdessä he sitten rakentavat tallin valmiiksi.

Poikien mielenkiinto ei enää riitä hevosleikkiin, vaan he alkavat rakentaa legoista palmupuita ja aina saatuaan puun valmiiksi he kaatavat ne maahan kovalla ryminällä. Liisa ei toru poikia kovasta metelistä ja puiden kaatelusta, vaan toteaa, että: *”Taasko tuli myrsky ja teidän puut kaatuivat”*. Tällä aikuisen heittäytymisellä ”turha kaateluleikki” saa uuden merkityksen ja pojat lähtevät myrskyleikkiin mukaan.

Havainnointi päättyy siihen, kun Ville sanoo haluavansa rakentaa tulivuoren ja Liisa innostuu ajatuksesta heti ja he alkavat yhdessä etsiä sopivia legopalikoita ja Niklaskin tulee mukaan leikkiin ja näin leikki jatkuu...

LIISAN ROOLIT. Tässä leikitapahtumassa Liisa on kasvattajana **kiinnostunut** poikien leikistä ja ajatuksista. Liisa hakeutuu poikien leikkiin, keskittyy poikien kanssa jutteluun ja rakenteluun täydellisesti. Hän ei huomioi ympärillä kulkevia aikuisia tai lapsia, eikä ota osaa muiden aikuisten jutteluun. Hän seuraa tarkasti poikien toimintaa ja huomioi toiminnan/leikin muutokset.

Liisan **herkkyys** lapsen viesteihin tulee esille siinä, että hän koko ajan kiinteässä vuorovaikutuksessa poikien kanssa ja noudattaa poikien toiveita rakentelun suhteen. Hän antaa pojille vastuun ja mahdollisuuden valita mitä leikissä tehdään ja hän todella kuuntelee heitä.

Vaikka Liisa antaa vastuun pojille valita leikin suunnan ja tapahtumat, hän kuitenkin **rikastuttaa** poikien leikkiä ja mielikuvitusta ja **kannattelee** leikkiä niin ettei se katkea, vaan jatkuu. Esimerkiksi etsitään yhdessä ruohoa hevoselle ja talleihin kattoaineiksia. Myös myrskyn keksiminen vie leikin uudelle tasolle ja se saa uuden ulottuvuuden.

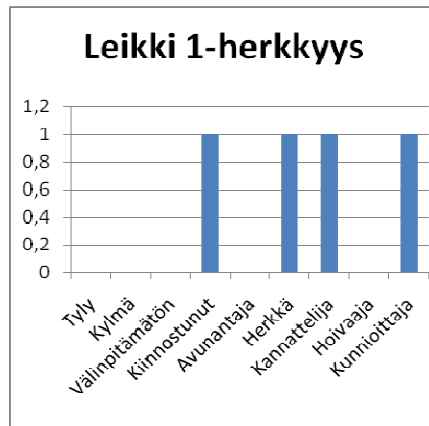
Liisa puhuu pojille rauhallisella äänellä, seuraa katseellaan heidän toimintaansa. Hän huomaa kun leikki alkaa rakoilla ja ohjaa sitä lasta ja lapsen leikkiä **kunni-oittaen** hienovaraisesti oikeaan suuntaan.

Liisa **heittäytyy** täydellisesti mukaan poikien leikkiin, hänen **innostumisensa** esim. tulivuorirakentelusta innostaa poikia keksimään uutta ja hänen mielikuvituksensa ja heittäytymisensä varmistaa sen, että leikki jatkuu pitkään ja poikien mielenkiinto säilyy.

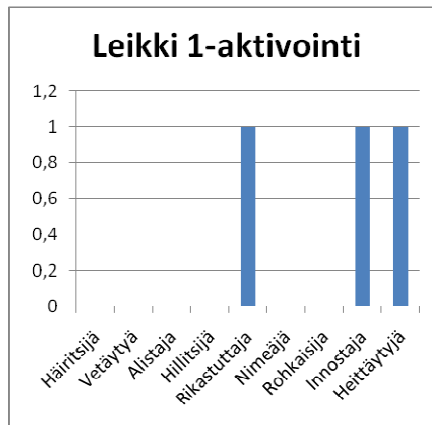
JOHTOPÄÄTÖKSET. Legoleikin tilanteessa aikuisen sitoutuneisuus kannatteli ja rikastutti lapsen leikkiä alusta loppuun. Aikuinen ymmärsi oman ammatillisuutensa ja vuorovaikutuksen tärkeyden lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Leikissä aikuisella oli herkkyyttä huomata lapsi yksilönä, tulkita ja vastata lapsen viesteihin. Kallialan tutkimuksessa (2009) aikuisen sensitiivisyyden havaitsee kykyinä löytää ja säilyttää tasapaino aktiivoinnin ja leikin vapauden välillä. Aikui-

nen ei painosta lasta tekemään ja suorittamaan, se on arjen lapsilähtöisyyttä ja herkkyyttä toimia pedagogisin ohjaavin ottein lapsen kanssa. (Kalliala 2009, 219.)

Aikuisen toiminnassa on ratkaisevaa se herkkyyys, jonka avulla hän tunnistaa lapsen erilaisia tunnetiloja, kuten esim. iloa, jännitystä, pelkoa tai surua. Ilman herkkyyttä aikuisen on vaikea ymmärtää lapsen aloitteita ja mielenkiinnonkohteita, tai sitä mitä lapsi kulloinkin haluaa tai toivoo. (Mikkola ym. 2009, 21.)

KUVIO 1. Heittäytyjän herkkyysroolit

KUVIO 2. Heittäytyjän aktivointiroolit

14. KIINNOSTUNEESTA TYLYKSI

Tässä leikkitalanteessa on mukana 3-vuotias Milla sekä hoitaja Mervi.

Milla leikkii legokukalla ja Mervi istuu häntä vastapäätä ja haukottelee. Milla yrittää näyttää kukkaa Merville. Kun Mervi sen huomaa, hän sanoo Millalle: *”Vieppä, se lego sinne minne se kuuluu”*. Ja saman tien Mervi jatkaa, että: *”Milla, nyt on syksy saapunut”* ja katselee samalla ulos.

Seuraavaksi Milla näyttää Merville pientä muovista karhua, Mervi kysyy: *”Mikä se on, etkö sinä tiedä mikä se on?”* Milla vastaa: *”Kissa”* ja näyttää taas Merville karhua, johon Mervi toteaa: *”Ei se ole kissa, se on karhu”*. Välillä Mervi haukottelee ja sanoo: *”Mikä mua nyt näin väsyttää”*.

Milla hakeutuu karhun kanssa toisen hoitajan seuraan sohvalle, Mervi seuraa perässä, istuu Millan viereen ja haukottelee. Samalla hän sanoo: *”Milla laita se eläin tähän kannen päälle”* (Mervi oli löytänyt legolaatikon kannen sohvalta) ja antaa kannen Millalle. Samalla kun Mervi ojentaa kantta Millalle, hän keskustelee toisen hoitajan kanssa siitä, mitä vaatteita täytyy olla päällä kun aamulla tulee töihin pyörällä.

MERVIN ROOLIT. Mervi ei millään tavoin vastaa Millan viesteihin, hänen suhtautumisensa on **kylmä**. Hän ohittaa täysin Millan viestit, esim. kesken Millan yritystä saada Merviin kontaktia, tokaisee Mervi *”Milla, nyt on syksy saapunut”* tai *”Mikä mua nyt näin väsyttää”* lauseet eivät ole millään tavoin yhteydessä sen hetkiseen tilanteeseen. Tässä näkyy, että Mervillä ei ole minkäänlaista herkkyyttä lapsen viesteihin, eikä hän ole millään tavoin sitoutunut lapsen leikkiin. Hänelle on vain tärkeämpää, että lelut viedään oikeille paikoille *”Vieppä, se lego sinne minne se kuuluu”*. Mervi ei kohtaa lasta tunnetasolla.

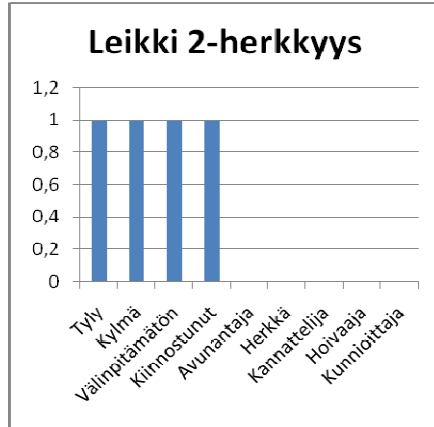
Mervi myös kohtelee lasta **tylysti** ja korjaa lapsen sanomisia esim. *”Ei se ole kissa, se on karhu”*. Lapsen sanomisia voi korjata ja kertoa lapselle esim. mikä eläin

on kysymyksessä, mutta sen voi tehdä ystävällisellä tavalla. Tällainen tyly viestiminen saattaa sammuttaa lapsen innostuksen leikkiin.

Mervi seilaa **kiinnostuksen** ja **välipitämättömyyden** välillä. Välillä hän kuuntelee Millaa ja välillä taas ei. Ja kun Milla siirtyy pois hänen luotaan, seuraa Mervi häntä perässä sohvalle. Mervi **häiritsee** Millan leikkiä sekä omaa, että lapsen keskittymistä sillä, että hän keskusteleo toisen hoitajan kanssa omista asioistaan. Tässä eläinleikissä vastavuoroinen vuoro vaikutus ei pääse edes alkamaan. Milla kyllä lujasti yrittää saada Mervin huomion puoleensa ja vastauksia omiin viesteihinsä, mutta Mervillä ei ole sitä herkkyyttä, että hän tunnistaisi lapsen viestit.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Eläinleikissä tulee päällimmäisenä esille aikuisseuran houkutus. Aikuinen ei pysty keskittymään lapsen kanssa leikkimiseen, vaan keskusteleo työkavereiden kanssa. Päiväkodissa aikuisten on puhuttava käytännön asioista keskenään, siihen on varattava tarvittava aika leikkiajan ulkopuolelta. Päiväkotihenkilöstön niin sanottu hyvä henki työpaikalla saattaa lisätä ei-toivottua puhetta aikuisten kesken. Kun ollaan hyvissä väleissä keskenään, keskustellaan enemmän omista asioista. Kalliala käyttää käsitettä keskeyttämisen kulttuuri, joka on ominaista suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. (Kalliala 2009, 181.) Lähdetään esimerkiksi kesken kaiken lapsen luota puhelimeen. Vanhemmat ja muut yhteistyökumppanit ymmärtävät, että näille keskusteluille varataan toinen aika. Aikuinen joka on sitoutunut hetkeen, antaen lapselle leikkirauhan kutsuu lapsia sitoutumaan. (Kalliala 2009, 197.)

Johdonmukaisuus lapsen kohtelussa ja ohjaamisessa sekä tämän myötä kehittyvä turvallisuus ja luottamus kasvattajaan ja sittemmin myös muihin ihmisiin ja elämään yleensä ovat edellytyksiä onnistuneelle kasvatustapahtumalle. (Kaipio, 2000, 101.)

KUVIO 3. Tylyn herkkyysroolit

KUVIO 4. Tylyn aktivointiroolit

15. NIMEÄJÄSTÄ ALISTAJAKSI

Tässä leikkitalanteessa on mukana 4-vuotias Jasmin ja myöhemmin leikkiin liittyy 3-vuotias Tuuli sekä hoitaja Johanna.

Jasmin istuu sohvalla ja katsoo kirjaa. Johanna istuu sohvan selkänojalla ja alkaa kysellä Jasmiinilta mitä kuvia kirjassa on ja samalla Johanna alkaa nimetä kirjan kuvia Jasmiinille. Jasmin panee kirjan pois ja ottaa eläimiä ja alkaa leikkiä niillä. Hän kävelyttää hevosia ikkunalaudalla ja siitä kuuluu kova ääni. Tähän Johanna sanoo: *”Ei saa hakata, hevoset ei halua olla ikkunalaudalla”*

Tuuli haluaa tulla Jasmiinin leikkiin mukaan ja tytöille tulee pientä kinaa siitä mahtuvatko he vierekkäin sohvalle. Johanna sanoo heille: *”Älkää tapelko, ettekö te nyt molemmat mahdu siihen sohvalle”*. Tytöt rauhoittuvat taas hetkeksi ja jatkavat yhteistä leikkiään. Taas Jasmin kävelyttää kovalla kopinalla hevostaan ikkunalaudalla, johon Johanna toteaa: *”Kyllä tulee kipeetä, jos osut sormeesi”*.

Tämän jälkeen Jasmin ”köpöttelee” ja kiipeää hevosella Johannan käsivartta pitkän ylöspäin, Johanna ei pidä tästä ja sanoo: *”Ei hevonen voi tulla tädin päälle”*. Samassa Johannan huomio kiinnittyy avonaisiin sohvatyynyjen nauhoihin ja hän alkaa päivitellä niiden aukioloa. Tuuli on sillä välin kiivennyt seisomaan sohvalla hevonen kädessään, kun Johanna tämän huomaa, hän karjaisee: *”Istu alas, muuten tulee kipeää”*. Tuuli istuu alas ja näyttää Johannalle hevosta, jonka häntä on mennyt poikki. Johanna tutkii hevosta ja sanoo surkuttelevalla äänellä: *”Voi onko sun häntä mennyt poikki, se pitää viedä sairaalaan”*.

Tuuli ottaa hevosen takaisin käteensä ja yrittää kiinnittää hännänpalaa paikoilleen, johon Johanna toteaa: *”Ei sitä voi enää laittaa paikoilleen, kun se on kerran irronnut”*. Tällä välin Jasmin on alkanut taas kävelyttää hevostaan ikkunalaudalla, tähän Johanna sanoo kovalla äänellä: *Älä hakkaa, mä otan sut sieltä pois jos et usko*. Ja saman tien hän karjaisee Tuulille, joka seisoo sohvalla, että: *”Alas, alas”*.

Jasmin ja Tuuli istuvat taas sohvalla vierekkäin ja alkavat tönimään toisiaan, Johanna huomaa tämän ja ehdottaa, että tytöt tulisivat lattialle leikkimään ja nostaa samalla Jasmiinin pois sohvalla lattialle. Jasmin huutaa: ”*Mä en haluu*”. Johanna vastaa hänelle: ”*Joo, mut mä haluan, te ette voi istua vierekkäin kun tappelette koko ajan*”.

Johanna yrittää ohjata Jasmiinia toiselle ikkunalaudalle leikkimään, sanomalla: ”*Täällä on Jasmiinille oma ikkunalauda*” Jasmin ei ole kuulevinaan, johon Johanna toteaa itsekseen ”*Ei kuuntele*” ja jättää asian sikseen. Jasmin menee leikkimään ritarilinnalla ja ottaa leikkiin mukaan ison ruskean muovihevosen, kun Johanna huomaa tämän, sanoo hän: ”*Se on liian iso hevonen siihen leikkiin*”.

JOHANNAN ROOLIT. Johanna kohtelee lapsia **tylysti, alistavasti** ja epäoikeudenmukaisesti ja puhuu heille epäkohteliaasti. Kuten lauseissa ”*Ei saa hakata, hevoset ei halua olla ikkunalaudalla*” tai ”*Ei sitä voi enää laittaa paikoilleen, kun se on kerran irronnut*” tai ”*Se on liian iso hevonen siihen leikkiin*”. Hän ei millään tavoin vastaa lasten viesteihin.

Johanna on **kylmä**, hän vaatii lapsia istumaan kunnolla sohvalla ”*Älkää tapelko, ettekö te nyt molemmat mahdu siihen sohvalle*”. Tämän kiellon olisi voinut jättää väliin, jos Johanna todella olisi sitoutunut tyttöjen leikkiin, silloin hän olisi voinut jollain tavoin innostaa tyttöjä laajentamaan leikkiään ja unohtamaan riitansa. Jasmiinin kovaäänisestä leikistä hän huomauttaa ”*Ei saa hakata, hevoset ei halua olla ikkunalaudalla*”, koska hän ei itse kestä leikistä aiheutuvaa meteliä. Kielloissaan hän jatkuvasti uhkaa lasta jollain tavoin, kuten ”*Kyllä tulee kipeetä, jos osut sormeesi*” tai ”*Istu alas, muuten tulee kipeää*” tai ”*Älä hakkaa, mä otan sut sieltä pois jos et usko*”. Pahiten Johannan kylmyys tuli esille lauseessa ”*Ei hevonen voi tulla tädin päälle*” tämä lause oli kaikkein järkyttävin, pieni tyttö yrittää saada kontaktia hoitajaansa, joka ei osaa millään tavoin reagoida lapsen viestiin.

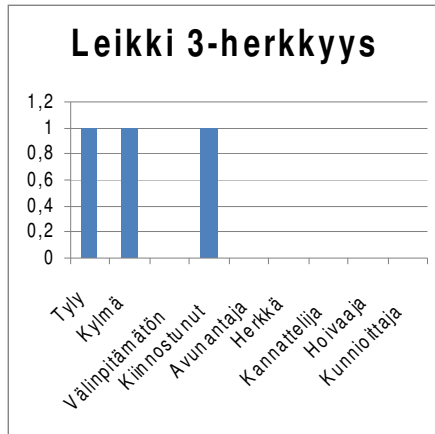
Johanna myös **häiritsee** lasten leikkiä kielloilla ja sillä, että hän jotenkin ”todentaa” lasten leikin eli vie lapsilta kaiken sen mielikuvituksen ja sadunomaisuuden pois, mihin lapset uskovat ja perustavat leikkinsä. Johanna ei osaa lähteä lasten leikkeihin mukaan esim. silloin kun Tuuli näyttää hänelle hevosta, jonka häntä on mennyt poikki. Aluksi Johanna jollain tavoin osoittaa empaattisuutta ja kiinnostusta hevosta kohtaan ja lähtee mukaan leikkiin sanoen ”*Voi onko sun häntä mennyt poikki, se pitää viedä sairaalaan*”. Mutta heittäytyminen leikkiin loppuu saman tien ja Johanna toteaa seuraavaksi Tuulille, joka yrittää kiinnittää häntä takaisin, tylysti että ”*Ei sitä voi enää laittaa paikoilleen, kun se on kerran irronnut*”.

Ainoa hetki, jolloin Johanna näyttää **kiinnostuvan** lasten leikeistä on silloin, kun hän istuu sohvan käsinojalla ja juttelee Jasmiinin kanssa, katselee hänen kanssaan kirjaa ja nimeää Jasmiinille eläinten nimiä.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Tässä leikissä voidaan puhua kohtaamattomuudesta, epäystävällisyydestä ja epätarkoituksenmukaisesta aktivoinnista eli täydellistä irtisanoutumista vuorovaikutuksesta (Kalliala 2009, 169). Aikuinen toimii epäjohdonmukaisesti ja alistavasti lasta kohtaan, eikä ota huomioon lapsen tunteita ja tunnetiloja.

Aikuisen ailahtelevaisuudessa on kysymys vallankäytöstä. Aikuinen päättää milloin herkistyy lapsen tarpeille, milloin taas suhtautuu heihin välinpitämättömästi tai korkeintaan laimean myötämielisesti. Aikuinen vaihtaa kanavaa kuin kaukosäätimen näppäintä painaen, lastenohjelmasta siirrytään aikuisten ohjelmaan ja takaisin. (Kalliala 2009, 183.) Välillä aikuinen herkistyy lapsen tunnetiloille ja vastaa niihin, välillä taas ei huomaa niitä.

Leikkiä havainnoidessa voi yhtyä Kallialan (2009, 35) kysymykseen, häviääkö ammatillisuus, jos vuorovaikutus perustuisi kiintymykseen, hoivaan ja läheisyyteen. Jos vanhemman ja lapsen suhde otettaisiin esikuvaksi, hoivaajan ja pedagogin roolit voisivat yhdistyä.

KUVIO 5. Nimeäjän herkkyysroolit

KUVIO 6. Nimeäjän aktivointiroolit

16. ALISTAJA

Tässä leikitapahtumassa on mukana 5-vuotias Aleks, 4-vuotias Liina, 4-vuotias Venla ja hoitaja Marita.

Marita on ennen tuloani valmistellut yksin kirjasto- ja kauppaleikin lapsia varten. Aleks haluaa olla kirjastonhoitaja ja hän menee istumaan pöydän taakse ja odottaa, että Marita tulisi asioimaan kirjastoon. Marita hääriilee ympäri huonetta kiinnittäen huomiota toisen lapsen leikkiin, hän puhuu kovalla äänellä ja kyselee: *”Mihin Annukka on menossa?”* ja kirjastonhoitaja odottaa edelleen...

Lopulta Marita lähestyy kirjastoa ja sanoo: *”Jaa, minä taidan tulla kirjastoon, huomenta!”*

Aleks: *”No tule tänne sitten”.*

Marita: *”Minä haluan lainata tämän kirjan”.*

Aleks: *”Se on sitten tuhat”.*

Marita: *”En minä jaksa niin kallista kirjaa kotiin kantaa, minä haluan lainata nämä kaksi kirjaa”.*

Aleks antaa kirjat Maritalle ja Marita kysyy, että: *”Onko hyvä näin?”* ja antaa rahaa Aleksille.

Tämän jälkeen Marita lähtee pois huoneesta ja juttelee muiden lasten kanssa. Hän selittää kovalla äänellä mitä kukin lapsi tekee ja mitä pitää seuraavaksi tehdä. Sitten hän palaa takaisin kirjastoleikkiin ja vaihtaa Aleksilta mitään kysymättä tai neuvottelematta kirjastonhoitajaksi Venlan, joka ei millään tavoin osoittanut haluavansa leikkiin mukaan. Samassa soi puhelin ja Marita vastaa siihen kovalla äänellä, huutelee toiselle työntekijälle, että tietääkö hän jostain kadonneista papereista. Marita ei hiljennä ääntään vaikka lapset leikkivät vieressä.

Saatuun puhelun loppuun Marita palaa kirjastoleikkiin ja sanoo: *”Nyt minä tulen palauttamaan nämä kirjat”.* Samalla hän huomaa, että sohvan tyynyt meinaavat pudota ja hän menee korjaamaan niitä, selittäen tapahtumaa ääneen. Tämän jälkeen Marita palaa taas kirjastoleikkiin ja Venla istuu hiljaa pöydän takana kirjas-

tonhoitajana. Marita neuvoo häntä: *”Nyt sinun pitää leimata kaksi leimaa tähän paperiin, näin, jos minä kerran lainaan kaksi kirjaa. Ja samalla minä palautan nämä kirjat ja laitan ne tänne sivuun”*. Samalla Marita kommentoi toiselle aikuiselle nauraen, että: *”Olipa kalliita kirjoja”*. Venla istuu hiljaa ja katselee Maritan touhuamista.

Seuraavaksi Marita siirtyy kauppaleikkiin, jossa Liina on kaupanmyyjänä, ja jättää ”kirjastonhoitajan” yksin istumaan pöydän taakse. Maritan neuvominen jatkuu kauppaleikissä.

Marita: *”Nyt minä tarvitsen rahaa sieltä kassasta, avaa se ja anna rahaa, kiitoksia rahasta”*. Liina antaa hänelle rahaa kassasta.

Marita: *”Minä olisin tarvinnut voita, anna vain Maritalle voita. Sitten minä haluaisin huuhteluainetta ja sulatejuustoa, muistatko mitä on sulatejuusto”*. Liina löytää sekä huuhteluaineen, että sulatejuuston ja ojentaa ne Meerille.

Marita: *”Mitä nämä maksaa?”*

Liina: *”Ei mitään”*.

Marita: *”Ei niin voi tehdä, kauppaan pitää aina maksaa”*.

Liina: *”Viisi”*

Ja Marita maksaa Liinalle ostoksensa.

MARITAN ROOLIT. Marita yrittää näyttää olevansa kiinnostunut lasten leikeistä, mutta todellisuudessa hän ei keskity, eikä sitoudu mihinkään leikkiin, vaan huomioi koko ajan ympärillä olevat muut aikuiset ja esittää heille. Leikkitalanteetkin hän oli valmistellut itse valmiiksi lapsille, eli leikit eivät olleet lähtöisin lasten aloitteesta. Marita oli **kylmä** sillä tasolla, että hän ei kohtaa lapsia tunnetasolle, eikä vastaa lapsen tarpeisiin ja viesteihin.

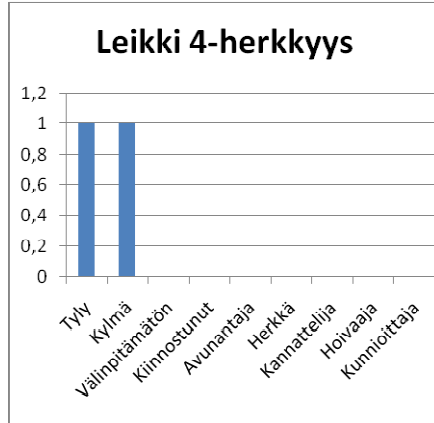
Marita **häiritsee** lasten leikkiä määräämällä mitä pitää tehdä, puhuu kovalla äänellä, katselee ympärilleen kuulevatko muut aikuiset mitä hän sanoo, eikä anna tilaa lapselle ja lapsen ideoille. Puhuu puhelimeen ja muille aikuisille, kulkee leikistä toiseen, häiriten näin lasten leikkiä.

Marita on usein **tyly** lapselle puhuessaan ja samalla hän käyttää valtaansa ja **alistaa** lasta, kuten esim. lauseessa ”*Ei niin voi tehdä, kauppaan pitää aina maksaa*” tai siinä kun hän vaihtaa kirjastonhoitajaa mielivaltaisesti, ottamatta huomioon sen mitä lapset haluavat tai toivovat. Hän myös kommentoi toiselle hoitajalle lapsen toimintaa hieman väheksyen kuten lauseessa: ”*Olipa kalliita kirjoja*”. Hän ei osaa heittäytyä lapsen mielikuvitukseen mukaan.

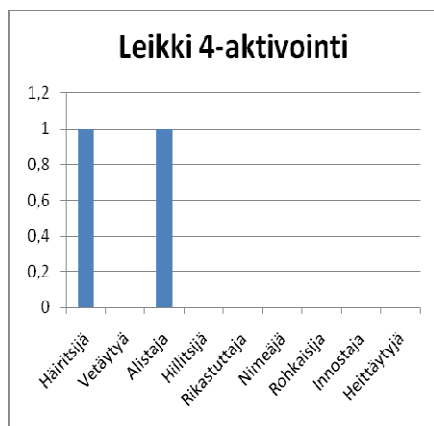
JOHTOPÄÄTÖKSET. Leikissä aikuisen aktiivisuus menee liian pitkälle, hän päättää lapsen puolesta mitä ja miten leikitään. Tilanteessa tulee esille niin sanottu aikuisen vieraskoreus. Aikuinen leikki ja esitti omaa toimintaansa havainnoitsijalle, lapset olivat kuin sivustakatsojia. Kalliala (2009) pohtii kirjassaan vieraskoreuden vaativan aikuiselta erityistä osaamista. Jos haluaa näyttää muille parhaat puolensa, täytyy tietää millaista on parempi, niinpä passiivisesti ja epäsensitiivisesti toimivat aikuiset eivät välitä siitä millaisen kuvan itsestään antavat. He eivät pysty parempaan tai luulevat tällaisen toimintansa riittävän. (Kalliala 2009, 183.)

Leikissä aikuinen halusi näyttää mitä hän osaa ja miten taitavasti hän rakentaa lapsille toimintaa, mutta hän ei ottanut huomioon lapsilähtöisyysajatusta. Lapset eivät saaneet itse vaikuttaa omiin rooleihin tai toimintaansa leikin aikana, vaan aikuinen määräsi kaiken. Puhutaan arjen aikuiskeskeisyydestä, jossa aikuinen määrittelee toiminnan omista tarpeistaan käsin (Kalliala 2009, 157).

Tässä leikissä aikuinen häirinnällään estää lapsen oman leikin toteutumisen. Tutkimuksessa on todettu, että aikuiset saattoivat tiedostamattaan tuottaa häiriötä lasten leikkitapahtumiin ja vaikuttaa olennaisesti leikkimotivaatioon, leikin muotoon ja keston ja leikistä saatuihin tunnekokemuksiin. (Uusitalo 2000, 57–58.)

KUVIO 7. Alistajan herkkyysroolit

KUVIO 8. Alistajan aktivointiroolit

17. KANNATTELIJA

Tässä leikkitilanteessa on mukana 3-vuotias Tiina ja hoitaja Raija.

Raija istuu pöydän ääressä ja Tiina tulee hänen luokseen vauvanuken kanssa. Raija ottaa nukan syliinsä ja Tiina yrittää laittaa nukelle tuttia suuhun.

Raija: *"Onko se tutti rikki?" " Ei se oikein mahdu vauvalle".*

Tiina: *"Ei mahdu"*

Ja Tiina yrittää uudelleen laittaa tuttia nukan suuhun ja Raija auttaa tässä asiassa.

Raija miettii ääneen: *"Miten tämä saataisiin pysymään vauvan suussa?"* Tiina toteaa tähän: *"Näin päin"*.

Raija: *"Joo, laitetaan se näin päin! Voi ei, ei se pysy vielääkään. Kokeillaanko tätä vaaleanpunaista tuttia?"*

Tiina: *"Ei se mahdu"*.

Raija: *"Ei sekään tosiaan mahdu vauvalle, se on liian iso"*. Samassa tutti putoaa maahan.

Tiina: *"Oho"*. Ja jatkaa tutin yrittämistä nukan suuhun.

Raija: *"Ei se mahdu vauvalle, mutta olisiko siellä nukkelassa tuttipulloa, joka mahtuisi vauvan suuhun. Mennään yhdessä ettimään"*.

Niin Tiina ja Raija lähtivät etsimään nukkelan kaapeista ja koreista tuttipulloa ja löytävät hiuslakkapullon, mistä oli korkki rikki.

Raija: *"Tässähän on hyvä tuttipullo vauvalle"*. Raija asettaa nukan Tiinan syliin ja näyttää kuinka vauvaa syötetään. He kävelevät taas yhdessä pöydän luo ja Raija kannustaa Tiinaa nukan syöttämisessä: *"Noin hienosti osaat syöttää vauvaa"*.

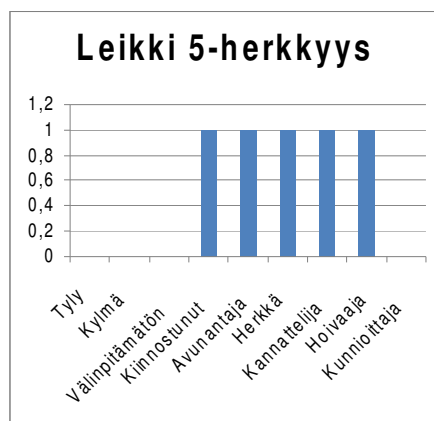
Tiina antaa nukan Raijan syliin ja Raija alkaa syöttää nukkea. Tiina kyllästyy leikkiin ja lähtee katsemaan muita juttuja.

RAIJAN ROOLIT. Tässä leikkitilanteessa Raijaa toimii kuten täysin sitoutunut aikuinen. Hän on **kiinnostunut**, vastaa lapsen viesteihin, *"Miten tämä saataisiin pysymään vauvan suussa?"*. Hän on **herkkä** ja **kannattelee** leikkiä sillä, että hän lähtee etsimään ratkaisua siihen, ettei tutti sovi suuhun. *"Joo, laitetaan se näin päin! Voi ei, ei se pysy vielääkään. Kokeillaanko tätä vaaleanpunaista tuttia?"*

Hän **hoivaa** nukkea ja näyttää mallia Tiinalle ja samalla hän **kunnioittaa** Tiinan leikkiä. Mallillaan hän **rohkaisee** Tiinaa syöttämään vauvaa ja samalla **innostaa** lasta leikkimään kehumalla häntä ”*Noin hienosti osaat syöttää vauvaa*”. Myös Raijan **heittäytyminen** leikkiin mukaan on mahtavaa. Hän jaksaa rauhallisesti tutin yrittämistä nukan suuhun, vaikka tietääkin, ettei se sovi. Mutta hän huomaa, että se on tärkeää Tiinalle, että tuttia aina vaan kokeillaan, niin Raija jatkaa leikkiä.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Nukkeleikin tilanteessa korostuu Mikkolan ym. (2009) esille tuoma turvallisuus. Ilmapiirin tulee olla niin turvallinen, jossa jokaisen lapsi tuntee olevansa hyväksytty omana itsenään. Aikuisen toiminta tässä tilanteessa on rauhallista. Päiväkodin arjessa ei pitäisikään olla kiirettä, vaan lapsilla on oltava aikaa tehdä asioita kaikessa rauhassa. Kiireetön arki on aina tietoinen valinta. Se syntyy hyvän suunnittelun ja organisoinnin kautta. Kiireetön ilmapiiri mahdollistaa ja vahvistaa vuorovaikutusta ja kohtaamista aikuisen ja lapsen välillä. (Mikkola ym. 2009, 28.)

Leikkihetkessä on iloa ja keskittynyt ilmapiiri. Aikuinen tarttuu hetkeen laajentaen leikkiä lapsen ideasta käyttäen rikasta kieltä. Hän viestittää monin tavoin lapselle välittävänsä hänestä ja menee samalle tasolle fyysisesti sekä psyykkisesti.

KUVIO 9. Kannattelijan herkkyysroolit

KUVIO 10. Kannattelijan aktivointiroolit

18. RIKASTUTTAJAT

Seuraavassa leikissä ovat mukana Elsa, Sofia ja Niilo 4 -vuotta, 5–vuotias Tommi ja hoitajat Pirjo ja Kati.

Elsa ja Sofia kertovat haluavansa leikkiä kauppaa. Pirjo auttaa heitä ottamaan leikkivälineitä esille. Aluksi tytöille tulee kiistaa siitä kuka on myyjä, Sofia on ehtinyt ensin tiskin taakse myyjän tuolille istumaan. Elsa päättää ottaa myös tuolin toiselle puolelle pöytää, Pirjo ehdottaakin ” *Sinä voisit Elsa olla asiakas, joka istuu tuolille ja tekee ostoksia* ” Ja niin tehdään.

Elsa ostaa innokkaasti koriinsa ruokatavaroita ja maksaa leikkirahalla. Sofia myyjä ojentee tavaroita ja laskee yhteen paljonko kaikki tulee maksamaan. Pirjo ottaa kassin käteensä ja menee myös kauppaan asiakkaaksi. Näin jatketaan yhteistuumin kunnes on Elsan vuoro olla myyjänä. Pirjo leikkii edelleen asiakasta.

Samaan aikaan pojat Tommi ja Niilo ovat tehneet viereisessä huoneessa majan, luolan jossa ovat leikkineet. Nyt he tulevat Katin johdolla kauppaan ostoksille. Elsa myy ja pojat ostelevat luolaan syötävää ja juotavaa. Sofia saa ajatuksen, hän haluaa myös majaan. Niilo kieltää heti vieraan tulon, mutta Kati ehdottaa ” *Teillähän voisi olla teekutsut, kutsukaa tytöt vieraaksi luolaan.* ” Kutsut saavat pojat innostumaan tyttöjen mukaan ottamisesta majaan.

Pojat vievät ostoksensa luolaan ja valmistelevat vieraiden tuloa. Tytöt ostavat tulla-liaisia kaupasta, Pirjo- kaupantädiltä. Kati on tuonut majalle astioita joita katetaan lattialle. Lapset ja Kati istuvat nautiskelemaan teestä ja kekseistä. Ilo on ylimmillään, naurua ja kiljahduksia kuuluu, he juttelevat omista juhlakokemuksistaan. Pian Tommi kehottaa kaikkia nukkumaan majan sisälle. Niin koko porukka Kati viimeisenä kömpii majaan, pian sieltä kuuluu kova kuorsaus ja naurun hihitys. Leikki kestää yli tunnin ja jatkuu vielä seuraavana päivänä, silloin mukana on myös kampaamoleikki.

PIRJON JA KATIN ROOLIT. Tässä päiväkodin ryhmässä aistii leikin ilon ja riemun. Molemmat aikuiset Pirjo ja Kati tarttuivat hetkeen sensitiivisesti, he olivat aidon **innostuneita** leikkimään lasten kanssa. He toimivat yhdessä, kiinnittäen kaiken huomionsa lapsiin, antamatta ympäristön ärsykkeiden häiritä.

Pirjon **herkkyden** havaitsee hänen avoimesta ja läsnä olevasta vuorovaikutuksesta lasten kanssa. Hän huomioi missä asioissa lapset tarvitsevat yksilöllistä tukea ja apua, sovittaen yhteen lapsen kiinnostuksen kuten leikin roolit. Hän rohkaisee lasta aloitteellisuuteen antamalla hänen valita toimintansa.

Kati on **herkkä** ja **kiinnostunut**. Hän tukee lapsien yksilöllisyyttä tiedostaen lapsen luonteen. Tämä näkyy tilannetajuna missä määrin lapsi tarvitsee tukea. Esimerkiksi kun Niilo ujosteli havainnoijaa. Poika ja Kati menivät ensin toiseen huoneeseen missä hän sai tottua vieraan läsnäoloon. Kati istuu lattialla ja viestittää näin nauttivansa leikkimisestä levollisena läsnäolona ja lapset kerääntyvät hänen ympärilleen tyytyväisinä. Pirjo kuunteli **kunnioittaen** lapsia mitä heillä oli sanottavana. Sanaton ja sanallinen viestintä toimi, hetki oli rauhallinen ja levollinen. Hän ei kiirehtinyt vuoron vaihtoon vaan antoi leikin jatkoa omalla painollaan. Myyjä vaihtui kun tytöt sitä halusivat, lopuksi Pirjokin oli myyjänä ja lapset innostuivat asiakkaaksi.

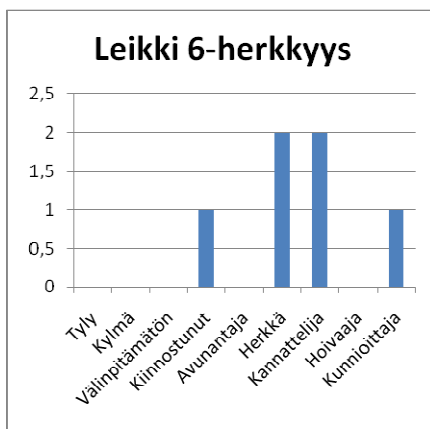
Molemmat Pirjo ja Kati **kannattelivat** leikkiä, huomioimalla lasten omia ehdotuksia leikin kulusta. He toivat mukaan myös omia ideoita, näin leikki ei päässyt katkeamaan. Kati **heittäytyi** leikkiin energisesti ja elävästi, hän oli luova sekä uskalsi hullutella käyttäen mielikuvitustaan. Hän toi hetkeen puheensorinaa ja naurua.

Pirjo ja Kati **rikastuttavat** leikkiä omalla neuvokkuudellaan ja mielikuvituksellaan. He ottavat leikkivälineitä esille huomioiden lasten ideat ja huolehtivat että niitä on riittävästi. Yhdessä lasten kanssa he osallistuvat rakentamaan kauppa ja majaa. Kati **rohkaisti** lapsia sanoin, elein ja ilmein. Keskusteli heidän kanssaan

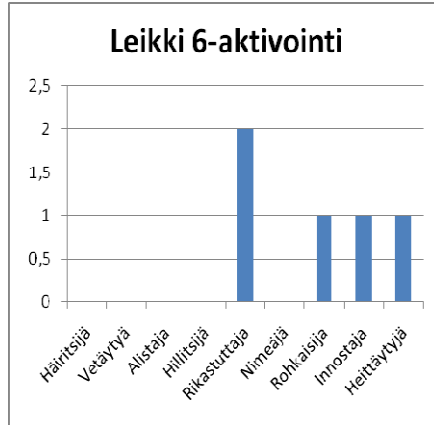
teekuppien ääressä, kuunnellen mitä heillä on sanottavana. Kannustaen lisäkysymyksillä ja kertoillen omia kokemuksiaan.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Näkee, että tässä kauppaleikissä on lasten hyvä olla aikuisten lähellä, Kati säteilee lämpöä ja välittämistä. Hän huomioi jokaisen lapsen ja eläytyy heidän kokemuksiinsa, hän huolehtii siitä, ettei kukaan jää syrjään vaan pääsee halutessaan mukaan toisten joukkoon. Hän laajentaa keskustelua kunnioittaen lasten mielipiteitä ja ottaen lapsen kertomukset tosissaan. Kati ja Pirjo uskaltavat heittäytyä leikin pyörteisiin hullutellen lasten kanssa. Eräs lapsista pysähtyi koskettamaan ohimennen Katia käsivarresta, hän ei sanonut mitään, katseesta huokui ”olet kiva täti”. Pirjo auttaa lapsia suorasti ja epäsuorasti etenemään leikissä. Hän oivaltaa ottaa huomioon lasten leikki-ideat ja tarpeen tullen laajentaa niitä, näin leikki jatkuu.. Tilanne on kiireetön ja rauhallinen.

Molemmat aikuiset viestittävät, että leikkiminen lasten kanssa on kivaa ja tärkeää. Lapset ovat pääasia ja vuorovaikutus heidän kanssaan on työn ydin. (Kalliala 2004, 174.)

KUVIO 11. Rikastuttajan herkkyysroolit

KUVIO 12. Rikastuttajan aktivointiroolit

19. ALISTAJASTA ROHKAISIJAKSI

Tässä leikkitapahtumassa ovat mukana Oskar 3 -vuotta ja hoitaja Pia.

Oskar tutkii pelikaappia, Tiina kulkee ohitse ja kysyy: *”Ota jokin palapeli, kootaan se yhdessä”*

Poika ja Pia istuvat pöydän ääreen. Pia ihmettelee: *”Otitpa vaikean pelin, tässä pussissa on sekaisin kaksi ja ne ovat vaikeita, ne on tarkoitettu vanhemmalle lapselle kuin sinä”* Palat levitetään pöydälle, Oskar asettelee niitä määrätietoisesti yhteen puhumatta sanaakaan. Pia jatkaa: *”Tämä on hankalaa, mikä pala kuulu tähän? En minä osaa itsekään.”* Oskar vastaa: *”Minä osaan!”*

Niin pöydälle syntyy pikku hiljaa kaksi kuvaa Puuha Petestä, Pia auttaa etsimään paloja ja juttelee samalla: *”Tässä palassa on keltaista väriä, missä muualla on”* Pia kannustaa: *”Mahtuuko se, hyvä Oskar, juuri noin, siihen pala kuuluu, sinä osaat hienosti laittaa”* *”Oletpa sinä taitava palapelin tekijä”* Oskar ei vastaa, mutta hänestä huokuu tyytyväisyys kehuista ja onnistumisesta.

Nopeasti pelit ovat valmiit. Pia ehdottaa: *”Me voitaisiin laittaa palat eri pakastepusseihin, niin seuraavalla kerralla on helpompi aloittaa kokoaminen”*, yhdessä he hakevat pussit keittiöstä, Oskar laittaa toisen pelin ja Pia toisen. Nyt palat ovat järjestyksessä.

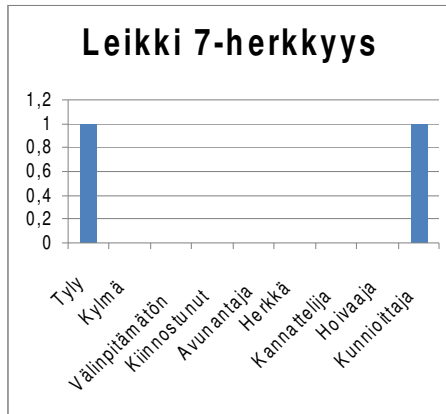
PIAN ROOLIT. Aluksi tilanteesta puuttuu kaikinainen sitoutuneisuus, herkkyyys, hyväksyntä ja empaattisuus lasta kohtaan. Surullista katsella ja kuunnella tällaista tapaa toimia. Pia pyytää Oskaria valitsemaan itse pelin, joka ei hänelle sitten kelpaa. **Tylyä ja alistavaa** suhtautumista lasta kohtaan. *”Valitsit väärin, olet liian nuori että pystyisit kokoamaan pelin”* hän nalkuttaa rivien välistä. Onneksi Oskar on päättäväinen ja sinnikäs, hän haluaa tehdä juuri nämä pelit. Pia epäilee lapsen kykyjä mutta myös omiaan.

Pian suhtautuminen muuttuu kuin taikaiskusta kun palapeli muodostuu pöydälle. Hän kannustaa löytämään oikeita paloja ja antaa myönteistä palautetta. **Kunnioitus** kasvaa ja **rohkaisija** ilmestyy alistavan käytöksen tilalle. Oskar on tyytyväinen onnistumisestaan, mutta hän ei sano mitään. Pia järjestää lopuksi kivaa puuhaa, johon lapsikin keskittyy, järjestämään pelin paloja.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Tässä havainnointitilanteessa tulee hyvin esille, kuten hevosleikissäkin (kts. 16), että aikuinen käyttää oikeuttaan päättää milloin hän herkistyy lasten tarpeille. Aikuinen olettaa, että lapsi ei kykene tekemään palapeliä, joten lapsen täytyy todistaa osaamisensa ja siten ansaita kunnioitus ja kannustus. Lasta tulisi ohjata ja rohkaista ilman todisteluja, Jos aikuinen havaitsee lapsen yrittävän liian vaikeaa tehtävää, ikäänsä ja kehitykseensä nähden, voi aikuinen ohjata lasta huomaamattomasti ja innostaen helpompaan tehtävään.

Pätevä varhaiskasvatuksen ammattilainen kykenee peruskoulutuksen perusteella arvioimaan lapsiryhmän keskimääräisen lähikehityksen vyöhykkeen, näin virittämään toimintaympäristön ja muun pedagogisen tarjonnan tälle tasolle. Käytännössä tämä tarkoittaa, että aikuinen valitsee toiminnan ottaen huomioon lapsen ikä- ja kehitystason. Aikuinen tarvitsee yksilöllistä tietoa ja havainnointia kustakin lapsesta, mikä kiinnittää lapsen häntä itseään tyydyttävään toimintaan. Sitoutuneisuuden arvioiminen tekee lapsesta näkyvän ja auttaa vastaamaan hänen tarpeisiinsa. (Kalliala. 2009, 65.)

Aikuisen täytyy pysyä innostajan roolissa läpi koko toiminnon, mutta toivottavaa on, että innostus tarttuu aikuisilta myös lapsiin. Jotta lapset rohkaistuisivat heittäytymään toimintaan, tarvitaan usein aikuisen kannustusta ja rohkaisua sekä kykyä huomioida kukin lapsi yksilönä eri tilanteissa. (Huuppola, Mylly & Rissanen 2009, 24.)

KUVIO 13. Rohkaisijan herkkyysroolit

KUVIO 14. Rohkaisijan aktiivointiroolit

20. HERKÄSTÄ VETÄYTYJÄKSI

Seuraavassa leikin tilanteessa ovat hoitaja Anne, Petra 3 -vuotta ja Juuso, Viivi sekä Markus 4 -vuotta.

Petra ja Juuso rakentavat junanrataa Annen kanssa lattialla istuskellen, mukaan tulee myös Markus. Junaraiteesta tulee pitkä ja hieno. Lapset asettelevat junia ja vaunuja raiteelle, he ovat innostuneita leikistä. Tunnelma on rauhallinen, Anne ottaa laatikosta esille uusia vaunuja joita riittää kaikille leikkijöille.

Viivi tulee mukaan leikkiin ja Juuso lähtee muihin puuhiin. Petra rakentaa palikoista tunnelin ja kuljettaa junia sen alta, johon Viivi menee mukaan.

Anne alkaa olla jostain syystä rauhaton, hän katsoo pari kertaa kelloa. Lähtee sitten viereiseen huoneeseen juttelemaan päivän ulkoilusta toisen aikuisen kanssa. Lapset jäävät huoneeseen keskenään.

Viivi ottaa palikkalaatikon esille ja alkaa paukuttaa palikalla raidetta. Anne tulee takaisin ja kieltää tyttöä, hän ehdottaa: *”Sinähän voisit rakentaa palikoista tornin radan keskelle.”* Viivi innostuu ja rakentaa tornin. Anne ilahtuu: *”Onpa hieno torni, sehän voi olla aseman valvontatorni”*

Lapset innostuvat ottamaan lisää palikoita. Anne kieltää puuhan, vaikka niillä on jo rakennettu aiemmin leikissä: *”Jos te haluatte rakentaa, kerätkää junaleikki pois.”* Lasten leikki-into tyrehtyy silmin nähden, palikat eivät enää kiinnosta, tulee yleistä hälinää. Parin Annen kehotuksen jälkeen he keräävät yhdessä lelut pois.

ANNEN ROOLIT. Tässä leikissä Annella oli aluksi **herkkyyttä** suhtautumisessaan lapsiin, hän istuu heidän keskellään huomioiden ja antaen mallia heille radan rakentamisesta. Lapset nauttivat hänen seurastaan. Anne oli vähäsanaisten tilanteessa ja pikkuhiljaa sitoutuneisuus lopahti kokonaan.

Annesta tuli **välinpitämätön**, vuoroin hän oli mukana toimimassa, vuoroin vetäytyi omiin ajatuksiin ja lopulta hän siirtyi konkreettisesti lasten luota toiseen huoneeseen juttelemaan aikuisen kanssa.

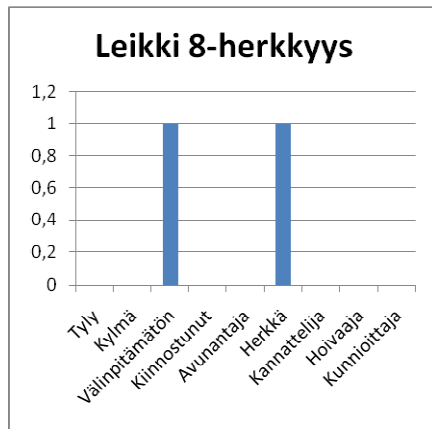
Hän **vetäytyi** totaalisesti leikistä, eikä jaksanut kuunnella ja kiinnostua lasten ehdotuksista jatkaa leikkiä, hänen oma tunnetilansa häiritsi vuorovaikutusta lasten kanssa.

Annesta tuli **häiritsijä**. Lasten kehottaminen lelujen siivoamiseen kesken leikin latisti leikkijöiden intoa. Leikki ei laajennut vaan katkesi ja loppui lyhyeen. Ehkäpä ilman hänen keskeytystä, lasten leikki-ideoita myötäillen, lapset olisivat sitoutuneet leikkiin paremmin.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Tässä leikissä tulee esille aikuisen ailahtelevaisuus, aluksi hän on mukana leikissä, kuunnellen ja vastaten lasten viesteihin. Seuraavassa hetkessä hän poistuu toiseen huoneeseen, jättäen lapset yksin. Kallialan (2009) mukaan äkillisesti ja ennakoimattomasti katoava aikuinen hämmentää lasta, hän pyrkii lähtemään aikuisen perään tai ainakin keskeyttää leikkinsä. Lapsille on luonteenomaista varmistaa aika ajoin katseellaan, että aikuinen on saatavilla, mikä auttaa heitä keskittymään leikkiinsä. Turvallisuustankkaus voi olla myös sitä, että lapsi käy välillä aikuisen lähellä, viivähtäen sylissä jatkaen sitten leikkiänsä. (Kalliala 2009, 176.)

Aikuinen vaati lapsia siivoamaan junat pois ennen kuin aliottavat rakentelun palikoilla, näin leikkiminen näytti latistuvan, eikä päässyt laajenemaan. Joidenkin aikuisten mielestä leikkiminen on sotkemista, he arvioivat sitä siisteyden ja järjestyksen näkökulmasta. He ovat Kallialan mielestä apeuden levittäjiä, heitä ei kiinnosta mitä leikissä tapahtuu tai mitä se merkitsee lapselle. Aikuinen toivoo lapsien leikkivän siististi käyttäen mahdollisimman vähän leikkivälineitä, näin hän lannistaa eikä rohkaise leikkijöitä. (Kalliala 2009, 168 - 169.)

Vuorovaikutustapahtuman tulee olla kiireetön, osapuolten tulee saada keskittyä toisiinsa ilman kiirettä ja liiallista häiriötä. Arjessa tapahtuvat tilanteet ovat usein kiireisiä ja häiriötekijöitä on monenlaisia ja siksi päiväkodissa olisi tärkeää, että aikuiset pystyisivät rauhoittamaan pienen ajan päivästä ollakseen vuorovaikutuksessa lapsiin. (Kanniainen 2009, 25.) Ystävällisyys, katsekontakti, syliin ottaminen ja halaus eivät vie paljon aikaa.

KUVIO 15. Vetäytyjän herkkyysroolit

KUVIO 16. Vetäytyjän aktivointiroolit

21. VÄLINPITÄMÄTÖN

Tässä tilanteessa leikkivät Juuso ja Viivi, 4 vuotta sekä hoitaja Maire.

Juuso lähtee pois huoneesta jossa on rakennellut junarataa ja vaeltelee viereisessä huoneessa. Maire käskee poikaa menemään takaisin leikkiin ”*Annehan sanoi, että nyt leikitään junilla. Nyt täytyy leikkiä jotain.*” Poika ei palaa takaisin kehotuksesta, hän kuljeskelee, hän ottaa nukenvaunut ja lähtee työntelemään niitä.

Maire ehdottaa: ”*Hei, sinähän voisit laittaa makaronilaatikkaa, mulla on kova nälkä*” Nyt Juuso kiinnostuu, hän työntää vaunut takaisin paikoilleen. ”*Joo, mä laitän sulle ruokaa*” Hän kattaa pöytää ja laittaa ruokaa uuniin, Maire istuu sivussa katsellen pojan touhuja. Pian sitä syödään yhdessä Mairen kanssa. ”*Onpas hyvää ruokaa, sinä olet hyvä kokki*”, Maire toteaa.

Huoneeseen pyrähtää tyttönen, Viivi nimeltään. Hän on tullut juuri hoitoon, äiti seisoo takana hymyillen. Viivi huiskuttaa silmät loistaen värikästä lippua Mairen edessä. Maire juttelee äidin kanssa siitä, kuka tulee tyttöä hakemaan kotiin. Lippu heiluu kovempaa ja kovempaa, mutta Maire ei huomioi sitä. Maire käskee viedä lipun naulakkoon ja tulla mukaan leikkimään. Samalla hän nousee ja taluttaa tyttöä hyvästelemään äitiä eteiseen. Viivi tulee eteisestä pää painuneena, mutta nopeasti mielipaha unohtuu, hän rientää toiseen huoneeseen junaleikkiin.

MAIREN ROOLIT. Maire käyttäytyy tässä leikissä **tylysti** lapsia kohtaan, hän ei huomioi heidän omia mielenkiinnonkohteita ja tarpeita. Hän yrittää saada lapset nopeasti osaksi ryhmää. Tämä näkyy Juuson palauttamisyrityksenä takaisin juna leikkiin ja kiireenä saada jotain leikkiä tilalle.

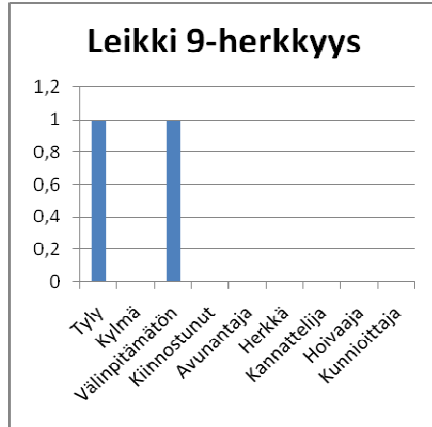
Maire on myös **välinpitämätön**, Viivi yritti saada huomiota Mairelta, mutta hän ei vastannut leikkiin kutsuun. Vaan hänellä on vain mielessä säännöt, ettei tarhaan voi tuoda omia leluja

Aktivointi leikkiin on koko ajan rutiininomaista toimintaa, se ei perustu lasten tuntemiseen eikä tilanne havainnointiin, hän on joustamaton ja **vetäytyy** taustalle

kun saa lapsen itse keksimäänsä leikkiin. Maire **hillitsee**, lapset ovat silmälläpidon alla, hän vahtii että lapsi noudattaa sääntöjä ja leikkii aktiivisesti, unohtaen lapsien tunteet. Hän ei kuuntele mitä lapsella on sanottavan, saati vastaa hänelle.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Kuten kirjastoleikissä (kts. 17), myös kotileikissä aikuisen aktiivisuus menee liian pitkälle, aikuinen päättää, että lapsen täytyy leikkiä ja myös sen mitä hän leikkii. Joskus lapset haluavat vain kulkea, katsella ja tarkkaila muita. Kalliala kirjoittaa lapsen tarvitsevan niin sanottua ”jolkottelu-aikaa”, aikaa ja tilaa päämäärättömään vaelteluun. Ajatuksena että aina ei tarvitse tehdä jotakin. Yksin kulkijan ei tarvitse olla yksinäinen, hän kulkee tutustuen ympäristöönsä kulkiessaan paikasta toiseen. Hän tutkii maailman ilmiöitä omalla tavallaan, hän ehkä tarvitsee aikuisen läsnäoloa pitkäkestoisempaan sitoutumiseen itse valitussa leikissä. (Kalliala 2009, 249–250.)

Aikuiselle oli tärkeää Viivin oman lelun vieminen lokeroon. Lelun, jonka merkitys oli Viiville erittäin tärkeä. Lelun avulla hän yritti sanattoman viestin keinoin saada aikuiselta huomiota, mutta aikuinen ei vastannut viestiin. Kanniaisen (2009) tutkimuksessa tuli ilmi, että lapset osallistuivat paremmin toimintaan, kun he saivat huomiota aikuisilta (Kannianen 2009, 31). Viivinkin päivä olisi varmasti alkanut paremmin, jos hän olisi saanut tarvitsemansa huomion ja lelun ihailun aikuiselta. Kanniaisen (2009) mukaan päiväkodissa yksi tärkeimmistä vuorovaikutuksen muodoista on huomioiminen. Sen avulla voi kertoa paljon lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan. (Kannianen 2009, 23.)

KUVIO 17. Välinpitämättömän herkkyysroolit

KUVIO 18. Välinpitämättömän aktivointiroolit

22. KIINNOSTUNEESTA HILLITSIJÄKSI

Ulkona hiekkalaatikolla leikkivät Annika ja Sini, 5 vuotta sekä hoitaja Kati. Ympäriällä juoksentelevat Miko ja Anton 5 vuotta.

Annika ja Sini ovat hiekkalaatikolla ja tekevät hiekkakakkuja. Sini vetää kädestä Katin mukaan leikkiin, pian laatikossa on leipomo joka on täynnä kakkuja.

Pojat juoksentelevat ympärillä, Kati varoittelee: ” *Miko ja Anton, älkää hyppikö vesilätäköihin, kastutte ja liukastutte kaadutte mukkelis makkelis.*” Pojat hyppäävät sitten laatikkoon ”hiekkamaahan” kuten he sanovat. Tytöt huutavat: ” *Pojat pois, kakut menevät rikki.*” Kati kehottaa poikia olemaan rikkomatta kakkuja. Pojat loikkaavatkin juoksuun vähän kauemmaksi puistoa.

Paikalle tulee Pirjo, hänellä on asiaa Katille päivän tapahtumista, uuden lapsen vierailusta ja kurssipäivästä. Pojat kirmaavat taas laatikon ympärillä. Pirjo kysyy ” *Mitäs pojat, tuletteko mukaan kakkuja tekemään*” Pojat vastaavat ” *Ei, me mennään sirkukseen*” Pirjo lähtee poikien perään leikkimään sirkusleikkiä kiipeilytelineisiin. Tytöt viihtyvät vielä hetkisen kakkujen teossa, ennen kuin lähtevät mukaan sirkukseen.

KATIN ROOLIT. Kati oli **kiinnostunut** ja sitoutunut hiekkaleikkiin tyttöjen kanssa. Pojat jäivät syrjään, heihin hän suhtautui **hillitsijä** roolin mukaisesti. Kati pelkäsi heidän loukkaavan itsensä tai että he kastuvat läpi märäksi. Ilma oli sateinen ja maa oli liukas. Hän ei kuitenkaan ehdottanut vaihtoehtoa juoksemiselle ja hyppimiselle. Pojat itse olivat innoissaan ja heillä oli hauskaa leikkiä vesilätäköissä.

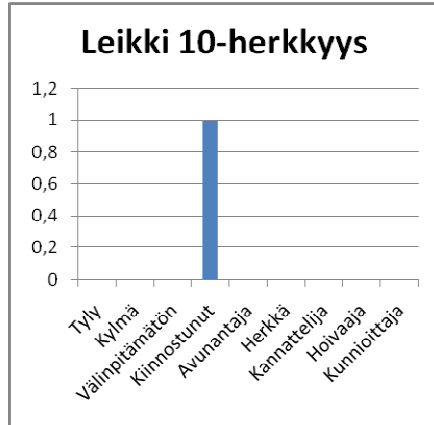
Leikkutilanteeseen tuli **häiritsemään** vielä toinen aikuinen keskustellen Katin kanssa. Leikki eteni vaisusti koska häiriötekijöitä alkoi olla monia.

JOHTOPÄÄTÖKSET. Hiekkalaatikolla leikissä tulee ensinnä esille aikuisen pelko lapsen loukkaantumisesta ja varoittelu sotkemisesta. Hallintaa ja valvontaa korostava aikuinen pitää tärkeänä lapsen turvallisuutta. Leikkiminen tyrehtyy, lapsi

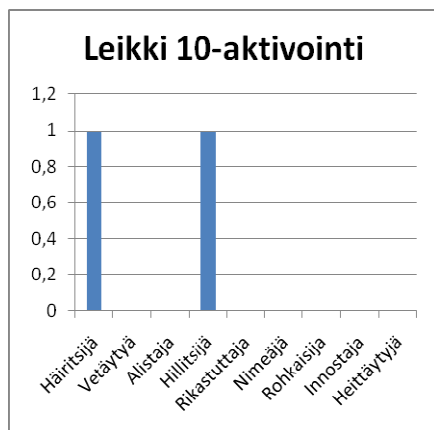
pelkää itsekin vahinkoja ja sotkemista, hän ei halua ulos huonolla säällä. Näin lapsi tulee riippuvaiseksi aikuisesta, koska hän tarvitsee toiminnalleen aikuisen asettamia sääntöjä ja ohjausta. (Huttunen 1989, 68, 69.) Me aikuiset voimme muistutella itseämme, että lapset innostuvat vesilätäköistä sekä kurasta. Nykyajan sade- ja kuravaatteet suojaavat hyvin lapsia ja meillä on päiväkodeissa mainiot kuraeteiset ja kuivauskaapit. Turvallisuudesta tulee huolehtia, mutta lasten toiminnanvapauden rajoittaminen on turhaa (Kalliala 2009, 128).

Tässä leikin tilanteessa tulee esille, samoin kuin eläinleikissä kappaleessa 16, aikuisseuran houkutus. Aikuisten jutustelu lasten päiden yli häiritsee heidän keskittymistä. Jos on välttämätöntä sopia käytännön asioista, lapsille voi kertoa, että menen juttelemaan Pirjon kanssa ja tulen sitten takaisin. Samoin voi menetellä, kun vanhemmat hakevat lapsiaan ja leikki keskeytyy.

Päiväkotityössä on tärkeää hallita ”Tartu hetkeen -pedagogiikka”, eikä tapahtumien merkitystä voida arvioida niiden keston perusteella (Kalliala 2009, 174). Kuten Pirjo toimi ulkona kun pojat olivat vailla tekemistä, hän keksi sirkus leikin johon tulivat mukaan tytötkin. Säännöistä ja aikataulusta voi joustaa, jos lapset ovat keskittyneet kivaan toimintaan. Sitä on leikin suojeleminen ja kunnioittaminen arjessa jotta leikki ei keskeydy.

KUVIO 19. Hillitsijän herkkyysroolit

KUVIO 20. Hillitsijän aktiivointiroolit

23. TUTKIMUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tutkimuksessa etsimme vastauksia kysymyksiin, miten aikuisen sensitiivisyys ja kannustavuus tulee näkyviin, kun kasvattaja toimii varhaiskasvatuksen ammattiroolissaan. Millaisella toiminnalla hän tukee ja mahdollistaa lapsen leikkiä? Tarkastelemme seuraavassa, kuinka varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet toteutuvat tutkimuksessamme päiväkodin leikeissä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet asettavat ensisijaiseksi tavoitteeksi hyvinvoivan lapsen, mihin pyritään kunnioittamalla jokaisen lapsen yksilöllisyyttä häntä arvostaen. Hyväksyen hänet omana itsenään hän tulee kuulluksi ja nähdyksi ja saa vahvistusta itsetunnolle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 159).

Tutkimustulokset osoittivat, että aikuisen käyttäytymisessä leikin tilanteissa nousee vahvimpina neljä roolia: kiinnostunut, herkkä, tyly ja häiritsijä. Monissa leikitilanteissa nämä sensitiivisyyttä kuvaavat roolit, kiinnostunut ja herkkä, eivät kantaneet loppuun asti. Aikuisen sitoutuneisuus vaihteli useissa leikitilanteissa, esille tuli aikuisen ailahtelevaisuus, aluksi hän oli mukana leikissä, kuunnellen ja vastaten lasten viesteihin, mutta jostain syystä sitoutuneisuus ei kantanut leikin loppuun asti. Ehkä ailahtelevaisuuden syynä oli aikuisen väsyminen, kyllästyminen tai keskusteluihin antautuminen muiden aikuisten kanssa. Joissakin tilanteissa sitoutuminen kuitenkin vahvistui leikin aikana, ehkä aikuinen huomasi tylyn käytöksensä lasta kohtaan ja halusi parantaa sitoutuneisuuttaan.

Varhaiskasvatuksen perusteissa luodaan päivähoidosta ihannekuva, jossa aikuinen on läsnä oleva, sitoutunut ja herkkä. Hän rohkaisee ja auttaa ja luo ilmapiirin, jossa kaikki voivat hyvin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 16–17.) Tutkimuksessamme tuli ilmi, että jos aikuisen sitoutuneisuus kantoi leikin loppuun asti, niin silloin aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus oli lasta kunnioittavaa ja leikkiä arvostava.

Sitoutuneessa aikuisessa toteutuivat sekä sensitiivisyys että aktivointi positiivisissa rooleissa. Roolit tukivat toisiaan siten, että esimerkiksi kiinnostunut aikuinen rohkaisee ja innostaa automaattisesti lapsen leikkiä. Ellei aikuisella ole herkkyyttä, ei hänellä ole myöskään aktivoinnin taitoja.

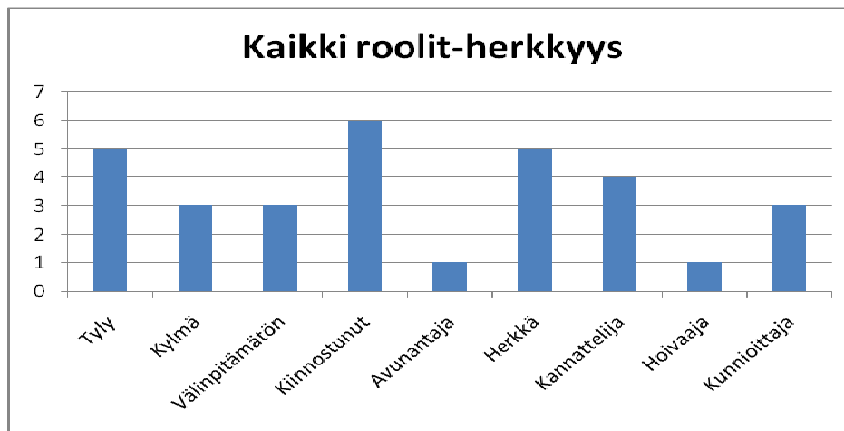
Kasvattajan on tuettava lapsen leikkiä havainnoiden ja eritellen tilanteita. Sensitiiviset ja sitoutuneet kasvattajat tunnistavat lapsen sanallisia ja sanattomia aloitteita ja aikomuksia vastaten niihin. Kasvattajat antavat leikiville lapsille vapautta, mutta tarpeen tullen antavat heille suoraa ja epäsuoraa ohjausta. Lasten iästä, leikkimisen taidoista ja muista tekijöistä riippuen kasvattajan tehtävä vaihtelee leikkiin osallistumisesta ulkopuoliseen havainnoimiseen. He osoittavat arvostustaan leikkiä kohtaan kuuntelemalla lapsia havainnoiden ja kommunikoiden kielellisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 21.)

Tutkimuksessamme tuli esille, että herkällä ja kiinnostuneella aikuisella oli kykyä toimia sitoutuneesti leikin eri vaiheissa. Esimerkiksi hänellä oli tilannetajua huomata, milloin lapsi tarvitsisi tukea leikin laajenemiseen ja jatkumiseen. Aikuinen tuki myös lapsen leikki-ideaa ja kokemusta siitä, että hänen tekonsa ovat tärkeitä, vahvistaen hänen itsetuntoaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2009) mukaan aikuisen täytyisi osoittaa arvostustaan leikkiä kohtaan kuuntelemalla lapsia, mikä merkitsee leikin havainnointia ja kielellistä kommunikointia lapsen kanssa. Tutkimuksessamme tämä tavoite ei toiminut tilanteissa, joissa lapsilähtöisyys muuttui leikin aikana aikuislähtöiseksi ja -johtoiseksi. Tylyllä, kylmällä ja välinpitämättömällä käytöksellään aikuinen häiritsi ja hillitsi lasten leikkiä turhilla kielloillaan. Aikuinen häiritsi leikki-tilanteita myös keskustelemalla toisten aikuisten kanssa. Lapsen ja leikin kunnioitus puuttui, heidän tunteitaan ja viestejään ei otettu huomioon.

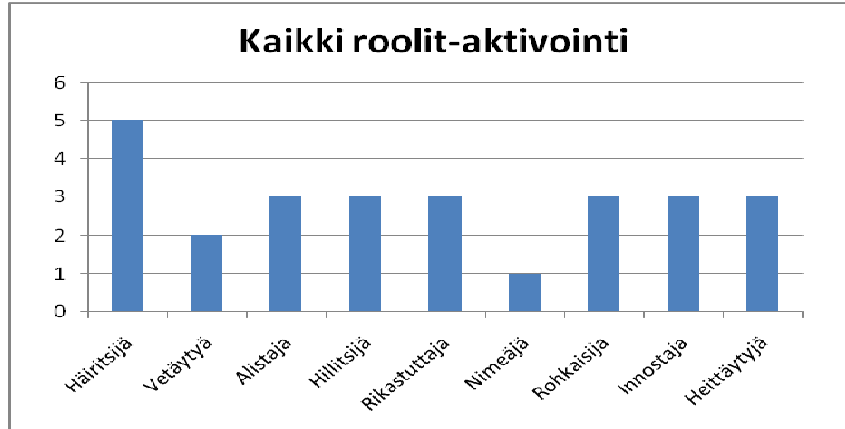
Kasvattajat luovat tutkimiselle innostavan, avoimen ja kannustavan ilmapiirin omilla asenteillaan ja toiminnallaan. Kasvattajat mahdollistavat lapsille monipuolisia, lasten omaa mielenkiintoa ylläpitäviä kokemuksia ja antavat aikaa tutkimiselle ja ihmettelylle. Omalla toiminnallaan kasvattajat mahdollistavat ja kannusta-

vat lasten omaa ajattelua, ongelmanratkaisua ja mielikuvitusta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 25.) Tutkimuksessamme sensitiivinen aikuinen kunnioitti lasta ja leikkiä niin paljon, että hän loi rauhallisen ja kiireettömän ilma-
piirin, jossa lapsen leikillä oli mahdollisuus toteutua.

Kasvattajan tulee varhaiskasvatustyössään ohjata lapsen havaintoja, opettaa toimintatapoja sekä kuvailla ja selittää tapahtumia. Lapselle tarjotaan malleja kielen ja käsitteiden oppimiseen ja puhetta, jota hän ymmärtää. Lapsi tarvitsee kielen kehitystä tukevan virikkeellisen ja toiminnallisen kasvuympäristön, jossa voi havainnoida puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta viestintää kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2009, 20.) Tutkimuksessamme aikuiset käyttivät vähän sanallista kommunikointia eli he puhuivat verrattain vähän. Mietimme, johtuiko se siitä, kun paikalla oli vieras ulkopuolinen havainnoitsija vai puhutaanko ja nimetäänkö päivähoitossa asioita liian vähän. Laulut ja lorut puuttuivat kymmenessä tutkimuksemme leikki-tilanteissa kokonaan.

KUVIO 21. Herkkyysroolit aikuisen käytöksessä

KUVIO 22. Aktiivointiroolit aikuisen käytöksessä

24. POHDINTA

Lapsien katseleminen ihailevasti kuuluu päiväkodin aikuisen rooliin. ”Kato mua!” Lapsi haluaa näyttää ja haluaa tulla nähdyksi. (Kalliala. 2009, 97.) Pieni hetki riittää, ystävällisyys, katsekontakti, syliin ottaminen ja halaus ei vie paljon aikaa. Pienillä hetkillä on suuri sisäinen merkitys.

Kasvatus- ja hoivatyö vaatii paljon voimavaroja, kokonaisvaltaista paneutumista, herkkyyttä ja viisautta. Ajankäyttöä on vaikea rajata, työ vaatii jatkuvaa itsensä kehittämistä sekä yhteiskunnallista kiinnostuneisuutta. Kohtaamisissa on oltava kokonaisvaltaisesti läsnä rohkaisten, kannustaen ja viestien aidosti lapselle, että ”sinä olet tärkeä”. Vuorovaikutuksellisessa kohtaamisessa aikuisen ja lapsen välillä tapahtuu asioita, jotka antavat oivalluksia ja kehittävät ymmärrystä sekä kasvattavat itsetuntoa. Ihminen kehittyy ja oppimiselle tulee otollinen pohja.

Meidän varhaiskasvatuksen ammattilaisten pitäisi mieltää, että lapsuus on tärkein vaihe ihmisen elämässä. Se, miten kohtaamme lapsen ja annamme heille lämpöä ja kunnioitusta kantaa pitkälle heidän elämässään. Usein päiväkodin työntekijä ei näe omia puutteitaan, vaan hakee selityksiä itsensä ulkopuolelta esimerkiksi siten, että lisätilat tai lisääaikuiset ratkaisisivat lapsiryhmässä ilmenevät ongelmat. (Kalliala 2009, 185.) Jokaisen pitäisi myös miettiä omaa tapaansa tehdä työtään; sitoutuneisuus lähtee itsestämme ja vuorovaikutustaidoistamme lasten kanssa. Kokonaisvaltaisessa vuorovaikutuksessa molemmat, aikuinen ja lapsi, saavat iloa sekä elämänvoimaa. Molemmipuolinen antava ihmissuhde pitää ihmissuhdetyöntekijän elävänä ja kehittyvänä.

Päiväkodin työntekijät valittavat, että heillä on ryhmässään hankalia lapsia. Silloinkin on syytä tarkastella vuorovaikutuksen laatua lapsen kanssa. Toimiiko se, vastaammeko lapsen viesteihin ja huomaammeko lapsen aloitteet? Usein tällaisen hankalan käytöksen takana on aikuisen välinpitämättömyys lasta kohtaan, jolloin lapsi reagoi ei-toivotulla tavalla.

Merkittävää havainnointitilanteissa oli aikuisten kokema huono omatunto, kun he keskittyivät muutaman lapsen kanssa leikkimiseen. Näyttäisi, että pienryhmätöitä ei mielletä mielekkääksi toimintamuodoksi. Kasvatuskulttuurissamme ei ymmärretä, että on hyväksyttävää sitoutua lapsen kanssa leikkimiseen ja jättää ulkopuoliset tapahtumat taka-alalle.

Uskomme, että opinnäytetyöstämme on hyötyä varhaiskasvatuksen ammattilaisille, kun he miettivät vuorovaikutusta lapseen ja rooliaan työssään. Tutkimuksemme lopuksi voimme yhtyä näihin Deweyn ja Kallialan ajatuksiin herättäen nykyiset sekä tulevat varhaiskasvatuksen ammattilaiset pohtimaan sanojen merkitystä kohdatessamme lapsen päivähoidossa.

Vuonna 1899 John Dewey on todennut:

”Yhteiskunnan on haluttava kaikille lapsilleen sitä, mitä paras ja viisain vanhemmista haluaa omalle lapselleen. Muunlaiset ihanteet tekevät koululaitoksestamme tavoitteiltaan liian kapean ja rakkaudettoman, Jos vähäisempiin tavoitteisiin pyritään, tuhotaan myös demokratian perusta.” (Hytönen 1998, 1)

Kalliala on pohtinut samantapaisia ajatuksia vuonna 2009:

”Häviääkö ammatillisuus jos vuorovaikutus perustuisi kiintymykseen, hoivaan ja läheisyyteen. Jos vanhemman ja lapsen suhde otettaisiin esikuvaksi, hoivaajan ja pedagogin roolit voisivat yhdistyä.” (Kalliala 2009, 35)

LÄHTEET

Arponen-Aaltonen, Anu-Leena 2009. Äitiys, positiot ja muutos. Diskurssianalyytinen tarkastelu äitien positioista perhekeskusteluissa. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustiede. Kasvatustieteen laitos 08/2009. [viitattu 14.10.2010]. Saatavilla [www-muodossa:<URL:http://www.krit.fi/HANKESIVUT/Aineistot/Aitiys_%20positiot_ja_muutos.pdf](http://www.krit.fi/HANKESIVUT/Aineistot/Aitiys_%20positiot_ja_muutos.pdf).

Bruce, Tina 2003. H.n.d. Virittäytymisaika valmistaa vapaasti virtaavaan leikkiin. Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhanopettajaliitto. Forssa. Painotalo Auranen.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä. Gummerus.

Heikka, Johanna & Hujala, Eeva & Turja Leena 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki. Multiprint oy.

Helenius, Aili 1993. Leikin kehitys varhaislapsuudessa. Helsinki. Kirjayhtymä.

Helenius, Aili. 2004. Leikin syntysijoilla. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Porvoo. Wc Bookwell Oy.

Helenius, Aili & Savolainen, Jaana 1996. Leikistä oppimiseen. Teoksessa Jantunen, Timo & Rönnerberg Paula (toim.) Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä. Gummerus.

Helenius, Aili & Karila, Kirsti & Munter, Hilka & Mäntynen, Pirkko & Sirenius, Helena 2001. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki. WSOY.

Hilden, Sirkku & Merikoski, Hannele 2006. Se on nyt mun vuoro! Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation perustana päiväkodin ryhmätuokioissa. Helsinki. [viitattu 28.8.2010]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/opinnaytteet.pdf](http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/opinnaytteet.pdf).

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä. Gummerus.

Hujala, Eeva & Parrila, Sanna & Lindberg, Päivi & Nivala, Veijo & Tauriainen, Leena & Vartiainen, Pirkko 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulu. Oulun yliopistonpaino.

Huttunen, Eeva. 1989. Päivähoidon toimiva arki. Jyväskylä. Gummerus.

Huuppola, Jenni & Mylly, Inkeri & Rissanen, Johanna 2009. ”Vau, sadun maailma!” Lapsilähtöinen projekti – lasten sadut näkyviksi luovin menetelmin. Opinnäytetyö. Sosiaaliala. Laurea Ammattikorkeakoulu. [viitattu 11.11.2010]. Saatavilla [www-muodossa:<URL:http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5049/jenni.huuppola.pdf?sequence=1](http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5049/jenni.huuppola.pdf?sequence=1).

- Hytönen, Juhani 2002. Lapsikeskeinen kasvatustapa. Juva. WSOY.
- Hännikäinen Maritta 2004. Leikki lasten oppimisympäristönä. Teoksessa Piironen, Liisa (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Porvoo. Wc Bookwell Oy.
- Jantunen, Timo & Rönöberg, Paula 1996. Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä. Gummerus.
- Julkunen, Anna-Leena 2004. Kiitos, että herätitte meidät. Lasten- ja aikuisten sitoutuneisuuden kehittyminen leikeissä. Pro gradu – tutkimus. Helsingin yliopisto. [viitattu 5.9.2010]. Saatavilla www.muodossa.fi/lapsetkertovat/lapset/Tutkimus/Julkunen_gradu.doc.
- Järvinen, Merja & Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna. Karisto.
- Kaipio, Kalevi 2000. Päivähoitoyhteisö kasvatusyhteisönä. Teoksessa Haapamäki, Jouko & Kaipio, Kalevi & Keskinen, Soili & Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria 2000. Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tampere. Tammi.
- Kalliala, Marjatta 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Tampere. Tammerpaino Oy.
- Kalliala, Marjatta. 2009. Kato mua, kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Tampere. Juvenes Print.
- Kalliala, Marjatta. 2010. Läsnaolemisen taito (luento) Vaasan varhaiskasvatus henkilöstön täydennyskoulutus.
- Kanniainen, Katja 2009. Lapsen ja aikuisen välinen sanaton viestintä esiopetusryhmässä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Laurea Ammattikorkeakoulu. [viitattu 11.10.2010]. Saatavana www.socca.fi/vkk-metro/.../opinnaytetyoKanniainen09.pdf.
- Kanninen, Katri 2005. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys päiväkodissa. Minäkö turvasatama? (luento) Variska. Vaasa.
- Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna Raija 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Juva. WSOY.
- Karlsson, Liisa 2003. Sadutus – Avain osallistuvaan toimintakulttuuriin. Opetus 2000. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Kauhanen, Erkki A. 2005. Ikä kuin ikä on leikki-ikä. [viitattu 6.10.2010]. Saatavilla [www.muodossa.fi: <URL: http://www.tiede.fi/artikkeli/72/ika_kuin_ika_on_leikki_ika](http://www.tiede.fi/artikkeli/72/ika_kuin_ika_on_leikki_ika).

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2003. Kengu-Ru-tutkimushanke. Teoksessa Kalliala, Marjatta 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päivähoidossa. Tampere. Juvenes Print.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2004. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. Juva. WSOY.

Kemppinen, Pertti 1998. Syyllistävä vai kannustava vuorovaikutus. Teoksessa Kemppinen, Pertti & Rouvinen-Kemppinen, Katriina. Vuorovaikutuksen aarrearkku. Vinkkejä kasvattajille. Helsinki. Kannustusvalmennus P. & K. Oy.

Keskinen, Soili 2002. Päivähoitohenkilöstön työn ilo on iloa myös lapsille. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.), Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki. WSOY.

Kinos, Jarmo 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, Eeva (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Jyväskylä. Gummerus.

Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva. WS Bookwell Oy.

Kurvinen, Auli & Neuvonen, Sohvi & Siven, Tuula & Vartiainen, Jari & Vihunen, Riitta & Vilen, Marika 2006. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki. WSOY.

Laine, Kaarina 2006. Lapsen sosiaalinen maailma päivähoidossa. Teoksessa Lapsen parhaaksi. Häkkä, Arja & Kuokkanen, Helena & Virolainen, Arja (toim.) 2006. Lapsen parhaaksi. Helsinki. Edita Prima.

Leavers, Ferre 1995. An Exploration of the concept of Involvement as an Indicator for Quality in Early Childhood Care and Education. Scottish Consultative Council on the Curriculum.

Lindqvist, Gunilla 1998. Leikin mahdollisuudet. Jyväskylä. ER-paino.

Lundan, Arja 2009. Kutsu dialogisuuteen. Diskurssianalyttinen tapaustutkimus kasvattajan ja lapsen haasteellisesta vuorovaikutuksesta päiväkodissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere. [viitattu 11.10.2010]. Saatavana www-muodossa:<URL:http://www. http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7874-1.pdf

Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi. Pedatieto.

Nyman, Ahti 2009. Sosiaalipsykologia (luennot). Vaasa. Vaasan Ammattikorkeakoulu.

Ojanen, Markku. 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki. EDITA.

Ovaska, Maila 2004. Päivähoidon laatukriteerit lasten näkökulmasta sadutuksen keinoin. Teoksessa Keskinen, Soili & Virjonen, Heli (toim.). Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki. Tammi.

Piaget, Jean 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Porvoo. Helsinki. WSOY.

Piironen, Liisa 2004. Leikin pikkujättiläinen. Porvoo. WSOY.

Pärkö, Kristiina 2004. Kiireettömästi kielellisiin harjoitusten-lämpimän vuorovaikutuksen tärkeydestä kielellisen kehityksen tukemisessa. Teoksessa Keskinen, Soili & Virjonen Heli (toim.), Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki. Tammi.

Riihelä, Monika 1996. How do we deal with children's questions? Semantic aspects of encounters between children and professionals in child institutions. A doctoral thesis. Stakes researches 66. Jyväskylä. Gummerus.

Riihelä, Monika 2004. Elämä on ehkä sittenkin leikkiä. Teoksessa Leikin aika. Forssa. Painotalo Auranen.

Salminen Hannele 1988. Leikin välineet. Sosiaalhallituksen julkaisu 5/1988. Helsinki. Valtion painatuskeskus.

Salminen, Hannele & Salminen, Jukka 1986. Lastentarhatoiminta, osa lapsuuden historiaa. Friedrich Fröbelin lastentarha-aate ja sen leviäminen Suomeen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Jyväskylä. Gummerus.

Salo, Saara 2002. Lapsuusiän kiintymyssuhteen merkitys myöhemmässä elämässä. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.), Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki. WSOY.

Sanamaailma. Vuorovaikutus 2009. [viitattu 1.9.2010]. Päivitetty 31.3.2010. Saatavilla [www-muodossa:<URL:http://www.sanamaailma.fi/vuorovaikutus.html](http://www.sanamaailma.fi/vuorovaikutus.html).

Siren-Tiusanen, Helena 2003. H.n.d. Leikki ja oppiminen. Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhaopettajaliitto. Forssa. Auranen.

Uusitalo, Ilkka 2000. Kasvatus ja oppiminen päivähoiton toimintakulttuurina. Teoksessa Haapamäki, Jouko & Kaipio, Kalevi & Keskinen, Soili & Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria 2000. Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatussyhteisönä. Tampere. Tammi.

Vaasan varhaiskasvatussuunnitelma. Vaasa. 2005.

Varhaiskasvatuksen perusteet 2009. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu. Vaajakoski. 2p. Gummerus.

Vehkalahti, Reetta 2007. Kehu lapsi päivässä. Helsinki. Lasten keskus.

Vilkka, H. 2005, Tutki ja kehitä. Keuruu. Otava.

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski. Gummerus.

Virolainen, Arja 2006. Varhaiskasvatus arjen toimintana. Teoksessa Lapsen parhaaksi. Häkkä, Arja & Kuokkanen, Helena & Virolainen, Arja (toim.) 2006. Helsinki. Edita Prima.

Vuorisalo Mari 2004. Ken leikkiin ryhtyy - leikki sosiaalisena ilmiönä. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 10.9.2010]. Saatavilla www-muodossa:<URL:https://jyx.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18188/G0000698.pdf?sequence=1.

AIKUISEN SITOUTUMINEN VAPAAN LEIKIN

LIITE 1

TILANTEISSA:

Taulukko 1: Kasvattajan roolit leikkitalanteissa

T=leikkitalanne, K=kasvattaja

ROOLIT	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
HERKKYYS												
Tyly		k	k	k			k	k				
Kylmä		k	k	k								
Välinpitämätön		k						k	k			
Kiinnostunut	k	k	k		k	k				k		
Avunantaja					k							
Herkkä	k				k	kk			k			
Kannatteliija	k				k	kk						
Hoivaaja					k							
Kunnioittaja	k					k	k					
AKTIIVOINTI												
Häiritsijä		k	k	k					k	k		
Vetäytyjä								k	k			
Alistaja			k	k			k					
Hillitsijä			k					k		k		
Rikastuttaja	k					kk						
Nimeäjä			k									
Rohkaisija					k	k	k					
Innostaja	k				k	k						
Heittäytyjä	k				k	k						

Yhteenvedo leikkituokion kulusta:

Kasvatus- ja opetusvirasto
Varhaiskasvatusjohtaja XXXXXXXXXXXXXXX

LIITE 2

TUTKIMUSLUPA HAKEMUS

Opiskelemme Vaasan ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalalla sosionomeiksi. Anomme tutkimuslupaa tiedonhankintaan XXXXXX kaupungilta opinäytetyöhöemme.

Havainnoimme aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta vapaan leikin aikana. Päädyimme tähän aiheeseen koska leikistä on tehty paljon tutkimuksia, mutta vähemmän on tutkittu sitä, mitä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu eli aikuisen herkkyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Havainnointi toteutetaan XXXXXXXX päiväkodin XXXXXXXXXXXXXXX ryhmissä syksyllä 2010.

Tutkimusaineistoa tullaan käyttämään Vaasan ammattikorkeakoulussa koulutus- ja opetustarkoituksiin. Tässä tutkimuksessa saamamme aineiston käsittelemme luottamuksellisesti, eikä havainnoitavien nimiä, päiväkotia tai muita tunnistetietoja tulla käyttämään tutkimuksessamme.

Tutkimustyön ohjaajana toimii lehtori Ahti Nyman.

Vaasassa 02.08.2010

Kunnioitavasti

Ritva Peltonen

Jaana Tikkamäki

Päiväkoti XXXXX

LIITE 3

Päiväkodinjohtaja XXXXXXXXX

TUTKIMUSLUPA HAKEMUS

Opiskelemme Vaasan ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalalla sosionomeiksi. Anomme lupaa toteuttaa tutkimuksemme päiväkotia XXXXXXXXXX ryhmissä.

Havainnoimme aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta vapaan leikin aikana. Päädyimme tähän aiheeseen koska leikistä on tehty paljon tutkimuksia, mutta vähemmän on tutkittu sitä, mitä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu eli aikuisen herkkyyttä vastata lapsen tarpeisiin.

Tutkimusaineistoa tullaan käyttämään Vaasan ammattikorkeakoulussa koulutus- ja opetustarkoituksiin. Tässä tutkimuksessa saamamme aineiston käsittelemme luottamuksellisesti, eikä havainnoitavien nimiä, päiväkotia tai muita tunnistetietoja tulla käyttämään tutkimuksessamme.

Tutkimustyön ohjaajana toimii lehtori Ahti Nyman.

Vaasassa 02.08.2010

Kunnioitavasti

Ritva Peltonen

Jaana Tikkamäki

HYVÄT VANHEMMAT!

LIITE 4

Opiskelemme Vaasan Ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalalla sosionomeiksi. Opinnäytetyössämme havainnoimme aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta vapaan leikin aikana. Leikeistä on tehty paljon tutkimuksia, mutta vähemmän on tutkittu sitä, mitä aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa tapahtuu, eli aikuisen herkkyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Tänä päivänä päivähoidossa painotetaan aikuisen osallisuutta lapsen arkeen. Hoitajat eivät enää ole taustalla, vaan he osallistuvat toimintaan yhdessä lasten kanssa. Toiminta halutaan lähtevän lapsesta, ei enää aikuisen tekemistä valmiista suunnitelmista. Aikuisen läsnäololla ja ohjauksella on lapsen leikkimiselle suuri merkitys. Asiantuntijoiden mukaan aikuisen osallistumisen on havaittu kannustavan lapsia leikkimään samaa leikkiä pidempään. Osallistumisella aikuinen pystyy myös rohkaisemaan arkoja ja vetäytyviä lapsia.

Havainnointi toteutetaan XXXXXX päiväkodin XXXXXXXX ryhmissä. Pyydämmekin ystävällisesti teiltä lupaa siihen, että lapsenne saa olla läsnä havainnoitavissa leikkitilanteissa. Tässä tutkimuksessa saamamme aineiston käsittelemme luottamuksellisesti, eikä havainnoitavien nimiä, päiväkotia tai muita tunnistetietoja tulla käyttämään tutkimuksessamme. Tutkimustyön ohjaajana toimii lehtori Ahti Nyman.

Kunnioitavasti

Jaana Tikkamäki ja Ritva Peltonen

Lapsen nimi _____

Lapseni saa osallistua havainnoitaviin leikkitilanteisiin kyllä____ ei____

Huoltajan allekirjoitus _____